جغرافیه

یوولسم ټولګی

جغرافیه - یوولسم ټولګی

Ketabton.com

کلکه منع ده. له سر غړونکو سره قانوني چلن کیږي.

۱۳۹۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهنې وزارت
د تعلیمي نصاب، د ښوونکو د روزنې
او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي
کتابونو د تالیف عمومي ریاست

جغرافیه

یوولسم ټولګی

د چاپ کال: ۱۳۹۰ هـ . ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکوالان:

- پوهنمل دکتور اندوس رحمت ځواکمن
- رحمن عنایت د تعلیمی نصاب د پراختیا او درسی کتابونو د تالیف دلوی ریاست علمي غړی

علمي او مسلکي ایډیټ:

- پوهاند غلام جیلاني عارض
- عزت الله سالمی وردگ

د ژبې ایډیټ:

اقا محمدگرندی د پښتو څانگې علمي او مسلکي غړی.

دیني، سیاسي او کلتوري کمیټه:

-عبدالسلام تائب د اسلامیاتو د ډیپارتمنت علمي غړی.

- حبیب الله راحل د تعلیمي نصاب د پراختیا په ریاست کې د پوهنې وزارت سلاکار.

د څارنې کمیټه:

- دکتور اسد الله محقق د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د روزنې او د ساینس د مرکز معین.
- دکتور شیر علي ظریفي د تعلیمي نصاب د پراختیا د پروژې مسؤول.
- د سرمؤلف مرستیال عبدالظاهر گلستاني د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی رئیس

طرح او دیزان

حمیدالله غفاري او حمید کریمی سنجد دره‌یي

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحیم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي ســرود

دا وطن افغانستـــان دی — دا عزت د هــر افـــغان دی
کور د سولې کور د تـورې — هر بچی یې قهـــرمـــان دی
دا وطن د ټولو کــور دی — د بلوڅــــو د ازبکــــــو
د پښتـــون او هــزاره وو — د ترکمنـــو د تاجکــــــو
ورسره عرب، گوجــــر دي — پامیــریان، نورستانیـــــان
براهوي دي، قزلباش دي — هم ایمــاق، هم پشـــه یان
دا هیــواد به تــل ځلیږي — لکــه لمــر پر شنه آسمـــان
په سینــه کې د آسیــا بــه — لکــه زړه وي جــاویـــدان
نوم د حق مو دی رهبـــر — وایو الله اکبر وایو الله اکبــر

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

د پوهنې د وزیر پیغام

ګرانو ښوونکو او زده کوونکو،

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختیا او پرمختګ بنسټ جوړوي. تعلیمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د معاصر علمي پرمختګ او ټولنې د اړتیاوو له مخې رامنځته کیږي. څرګنده ده چې علمي پرمختګ او ټولنیزې اړتیاوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعلیمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي. البته نه ښایي چې تعلیمي نصاب د سیاسي بدلونونو او د اشخاصو د نظریو او هیلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتیب شوی دی. علمي ګټورې موضوعګانې پکې زیاتې شوې دي. د زده کړې په بهیر کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدریسي پلان برخه ګرځېدلې ده.

هیله من یم دا کتاب له لارښوونو او تعلیمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د میتودونو د کارولو له لارې تدریس شي او د زده کوونکو میندې او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په باکیفیته ښوونه او روزنه کې پرله پسې ګډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هیلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې بریاوې ور په برخه کړي.

پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ ګران ښوونکي د تعلیمي نصاب په رغنده پلي کولو کې خپل مسؤولیت په ریښتوني توګه سرته رسوي.

د پوهنې وزارت تل زیار کاږي چې د پوهنې تعلیمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دین له بنسټونو، د وطن دوستی د پاک حس په ساتلو او علمي معیارونو سره سم د ټولنې د څرګندو اړتیاوو له مخې پراختیا ومومي.

په دې ډګر کې د هېواد له ټولو علمي شخصیتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له میندو او پلرونو څخه هیله لرم چې د خپلو نظریو او رغنده وړاندیزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تألیف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې د دې کتاب په چمتو کولو او ترتیب کې یې مرسته کړې، له ملي او نړیوالو درنو مؤسسو، او نورو ملګرو هېوادونو څخه چې د نوي تعلیمي نصاب په چمتو کولو او تدوین او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې یې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفیق

فاروق وردګ

د افغانستان د اسلامي جمهوریت د پوهنې وزیر

لړلیک

سرلیک	ګڼه
د افغانستان برخه	۱
لومړی څپرکی	
کرنه او مالداري	
د څپرکي عمومي هدفونه	۲
لومړی لوست	
۱،۱ کرنه او د هغې اقتصادي ارزښت	۴-۳
دویم لوست	
۲،۱ دکرنې لارې چارې	۶-۵
الف. پخوانی طریقه	
ب. دکرنې پر مختللې او عصري طریقه	
دریم لوست	
۳،۱ مهم کرنیز تولیدات	۱۰-۷
څلورم لوست	
دکرنې جغرافیایي ویش	۱۱-۱۲
پنځم لوست	
۴،۱ مالداري اودهغې اقتصادی ارزښت	۱۶-۱۳
شپږم لوست	
۵،۱ د مالداری لارې چارې	۱۸-۱۷
الف. لرغونې او دودیزه طریقه(لارې، چارې)	
ب. عصري او پرمختللې طریقه	
اووم لوست	
۶،۱ وحشي ژوي	۲۰-۱۹
اتم لوست	
دویم څپرکی ۱،۷ دکرنې او مالداری د حالت کتنه	۲۱-۲۴
انرژي او کانونه	۲۵
د څپرکي عمومي هدفونه	۲۶
نهم لوست	
۱،۲ انرژي او د هغې اهمیت	۲۸-۲۷
لسم لوست	
۲،۲ د انرژی د نوي کیدو اونه نوي کیدو ورسرچینې	۳۰-۲۹
یوولسم لوست	
۳،۲ بریښنا	۳۲-۳۱
دولسم لوست	
الف. د اوبو بریښنا	۳۸-۳۳
دیارلسم لوست	

سرلیک	ګڼه
ب. حرارتي بریښنا	۴۲-۳۹
څوارلسم لوست	
۴،۲ دډبروسکاره او زموږ په هیواد کې د هغو کانونه	۴۶-۴۳
پنځلسم لوست	
۵،۲ نفت او ګاز	۵۰-۴۷
الف. نفت	
ب. ګاز	
شپاړسم لوست	
الف. د هیواد نفت لرونکې حوزې	۵۲-۵۱
اوولسم لوست	
۶،۲ فلزات	۵۶-۵۳
اتلسم لوست	
د فلزاتو دکانونو اقتصادي اهمیت	۵۸-۵۷
نولسم لوست	
۷،۲ دوداني د ډبرو کانونه	۶۰-۵۹
شلم لوست ۸،۲ ګرانبیه ډبرې	۶۴-۶۱
یوویشتم لوست	
۸،۲ دکانونو او انرژی د حالت څیړنه	۶۸-۶۵
دریم څپرکی	
صنایع او سوداګري	۶۹
د څپرکي عمومي موخې	۷۰
دوه ویشتم لوست	
په افغانستان کې صنایع او د هغو اهمیت	۷۲-۷۱
درویشتم لوست	
الف. لاسي صنایع	۷۶-۷۳
ب. ماشیني صنایع	
ج. د ماشیني تولیداتو احصاییه	
څلرویشتم لوست	
۲،۳ توریزم او د هغه اقتصادي اهمیت	۷۸-۷۷
پنځه ویشتم لوست	
الف. د هیواد ګرځندویي سیمې	۸۲-۷۹
ب. دګرځندوی احصاییه	
شپږویشتم لوست	
۳،۳ سوداګري او اهمیت یې	۸۴-۸۳
اوویشتم لوست	

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرلیک	ګڼه
الف. کورنی سوداګري	۸۸-۸۵
ب. بهرنی سوداګري	
اته ویشتم لوست	
ج. د هیواد د وارداتو او صادراتو انډول(میزان)	۹۲-۸۹
نهه ویشتم لوست	
۴,۳ بانک	۹۶-۹۳
دیرشم لوست	
بانک د چارو د پرمختګ څرنګوالی	۱۰۰-۹۷
یو دیرشم لوست	
۳,۵ د صنایعو او سوداګرۍ د حالت څېړل	۱۰۴-۱۰۱
د نړۍ برخه	
څلورم څپرکی	۱۰۵
او به او کرنه	
د څپرکي عمومی موخې	۱۰۶
دوه دیرشم لوست	
۱,۴ په نړۍ کې او به او په هغو پانګه اچونه	۱۰۸-۱۰۷
درې دیرشم لوست	
الف. د اوبو لګولو لوبې پروژې	۱۱۲-۱۰۹
ب. د اوبو چاڼول(تصفیه)	
څلوردیرشم لوست	
۲,۴ کرنه او د هغې نوې لارې، چارې	۱۱۶-۱۱۳
پنځه دیرشم لوست	
د نړۍ په پر مختللو هیوادو کې د کرنیزو تولیداتو د بیلابیلو ډولونو کچه	۱۲۰-۱۱۷
پنځم څپرکی	
انرژي	۱۲۱
د څپرکي عمومي موخې	۱۲۲
شپږ دیرشم لوست	
۱,۵ انرژي او په نړۍ کې د هغې اهمیت	۱۲۴-۱۲۳
اوه دیرشم لوست	
۲,۵ د انرژۍ ډولونه	۱۳۰-۱۲۵
اته دیرشم لوست	
په نړۍ کې نفت	۱۳۴-۱۳۱
نهه دیرشم لوست	
ج. طبیعي ګاز	۱۳۸-۱۳۵
څلوېښتم لوست	
د. په نړۍ کې د ډبرو سکاره	۱۴۲-۱۳۹
یو څلوېښتم لوست	
۳,۵ د انرژي د منابعو جغرافیایي ویش	۱۴۶-۱۴۳

سرلیک	ګڼه
شپږم څپرکی	
کانونه او صنایع	۱۴۷
د څپرکي عمومي موخې:	۱۴۸
دوه څلوېښتم لوست	
۱,۶ په نړۍ کې کانونه او د هغو اهمیت	۱۵۲-۱۴۹
درې څلوېښتم لوست	
۲,۶ دکانونو دایستلو لارې-چارې	۱۵۴-۱۵۳
څلورڅلوېښتم لوست	
په نړۍ کې صنایع، د هغو ارزښت او ډولونه	۱۵۸-۱۵۵
پنځه څلوېښتم لوست	
۳.۶ د صنایعو په پرمختګ کې اغیزمن لاملونه (عوامل)	۱۶۲-۱۵۹
اووم څپرکی	
سوداګري او ګرځندویي	۱۶۳
د څپرکي عمومي موخې	۱۶۴
شپږڅلوېښتم لوست	
۱,۷ نړیواله سوداګري او د هغې اهمیت	۱۶۶-۱۶۵
اوه څلوېښتم لوست	
۲,۷ نړیواله سوداګري	
الف.د سوداګریزو راکړو ورکړو حجم	۱۷۰-۱۶۷
اته څلوېښتم لوست	
ب. دسوداګریزې سیمی او د هغو مفهوم	۱۷۲-۱۷۱
نهه څلوېښتم لوست	
د. د نړیوالې سوداګرۍ سازمان	۱۷۴-۱۷۳
پنځوسم لوست	
ګرځندویي(توریزم) او نړیوال اهمیت یې	۱۷۶-۱۷۵
یوپنځوسم لوست	
الف. د نړۍ مهمې ګرځندوی(توریستي) سیمې او هیوادونه	۱۸۰-۱۷۷
دوه پنځوسم لوست	
ب. د توریزم د راښکون(جذب) سرچینې	۱۸۲-۱۸۱
درې پنځوسم لوست	
۴,۷ نړیوال حمل او نقل او د هغه اهمیت	۱۸۶-۱۸۳
څلورپنځوسم لوست	
الف. د حمل او نقل ډولونه	
ب.سیالي(رقابتونه)	۱۹۰-۱۸۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

کرنه او مالداري

په دې څپرکي کې به يې لولو:

کرنه او مالداري

- کرنه او د هغې اقتصادي ارزښت
- د کرنې لارې چارې

_ پخوانۍ طريقې
_ د کرنې پرمختللې او عصري طريقه
_ مهم کرنيز توليدات
_ د کرنې جغرافيايي وېش

- د مالدارۍ او د هغې اقتصادي ارزښت
- د مالدارۍ لارې چارې

_ لرغونې او دوديزې طريقې (لارې ـ چارې)
_ عصري او پرمختللې طريقې

- وحشي ژوي
- د کرنې او مالدارۍ د حالت کتنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي عمومي موخې:

زده کوونکي به د دغه څپرکي په لوستلو سره لاندنیو پوهنیزو موخوته ورسیږي:

- د کرنې په اقتصادي ارزښت به وپوهیږي.
- د کرنې بیلابیلې لارې ــ چارې به وپیژني.
- د کرنې د نوو لارو – چارو په اغیزمنتوب به پوه شي.
- د هیواد د کرنیزو تولیداتو له اندازې څخه به خبر شي.
- د هیواد د کرنې په جغرافیایي ویش به وپوهیږي.
- د مالدارۍ پر اقتصادي اهمیت به وپوهیږي.
- د هیواد له کورنیو څارویو او د هغوی له ویش څخه خبر او نورو ته به معلومات ورکړی شي.

زده کوونکي به د دغه څپرکي په لوستلو سره لاندنیو مهارتي هدفونوته ورسیږي:

- د هېواد د کرنې اقتصادي اهمیت به بیان کړی شي.
- د کرنې بیلابیلې لارې ــ چارې به تشریح کړی شي.
- د کرنې د نویو لارو ــ چارو د اغیزمنتوب دلایل به وویلای شي.
- د مالدارۍ اقتصادي اهمیت به بیان کړی شي.
- د هیواد د کورنیو څارویو ډولونه به بیان کړی شي.
- د نقشې پرمخ د کرنیزو بیلابیلو ونو-بوټو (نباتاتو) د کرنې ساحې به وښیي.
- د نقشې پرمخ د هیواد د کورنیو څارویو د ساتنې ساحې به تثبیت کړی شي.
- د هیواد د مالدارۍ ستونزې به نورو ته وویلی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی لوست

۱، ۱ کرنه او د هغې اقتصادي ارزښت

۱- شکل

په افغانستان کې د ځمکې د کولبې (یوې) او کرنې عنعنوي لارې چارې

دکرنې د حیاتي او اقتصادي ارزښت په هکله څومره پوهیږئ؟

کرنه: زموږ د هیواد د ملي اقتصاد یوه مهمه او بنسټي برخه ده او د هغې ځنې حاصلات لکه میوې، زعفران او نور د صادراتو او عایداتو لویه سرچینه جوړوي.

له تاریخي پلوه دکرنې خوراکي توکي له ډیر پخوا څخه د انسانانو د استفادې وړ گرځیدلي دي.

کرنه او مالداري زموږ د زیاتره خلکو کار او دنده ده. کرنیز حاصلات نه یوازې دا چې د وگړو د لومړنیو اړتیاو په پوره کولو کې ارزښت لري، بلکې د سپکو صنایعو او خوراکي توکو په پرمختیا او د ملي اقتصاد په پیاوړتیا کې ورڅخه استفاده کیږي. د ځینو کرنیزو حاصلاتو له خرڅلاو څخه د یوشمیر اړتیاو و د پوره کولو په خاطر د پیسو عواید ترلاسه کیږي.

کرنه د حبوباتو، سبزیجاتو او لومړنیو نباتي موادو د تخمونو دکرلو او شیندلو لپاره دځمکې له تیارولو څخه عبارت دی چې له اقلیم، مساعدو اوبو او خاورې سره په توافق د دودیزې او یا معاصرې تکنالوژۍ د وسایلو پواسطه په آبي او للمي ډول سرته رسیږي او دکال په بیلا بیلو فصلونو کې له ځمکې څخه مطلوب حاصلات اخلي. زموږ په کرنیز هیواد افغانستان کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیلابیلې غلې دانې، ډول ډول میوې، صنعتي او غوړلرونکي بوټي، بیلابیل سابه، واښه (شوتله او ریشقه)، یو شمیر طبي بوټي لکه زعفران او نور کرل کیږي.

هغه لاملونه چې د کرنیزو تولیداتو په څرنګوالي باندې اغیزه لري، فزیکي، ټولنیز، اقتصادي او سیاسي لاملونه دي. د خاورې څرنګوالی، د ځمکې جوړښت او بڼه، اقلیم او د اوبو سرچینې فزیکي لاملونه بلل کیږي چې د کرنیزو حاصلاتو په څرنګوالي او څومره والي سیده اغیزه لري.

د ژمي د واورې اورښت او پسرلني بارانونه د لوړو سیمو او د غرونو د لمنو د خاورو لرونکو طبقو په لنده بل کې ګټور او د ونو- بوټو په وده او د هغو د ریښو په پیاوړتیا په تیره د للمي غنمو په تولید کې اغیزه لري.

د افغانستان د کرنې یوه برخه دودیزه او یوه برخه یې پرمختللې بڼه لري. په عمومي توګه د افغانستان د ټولې کرنیزې ځمکې ۷.۹ میلیون هکتاره ځمکه تر کرنې لاندې ده، چې له هغې جملې څخه ۵.۳ میلیونه هکتاره یې د خړوبولو وړتیا لري، خو د اوبو د کمښت له کبله هر کال د هغو یوازې ۲.۶ میلیون هکتاره خړوبیږي.

د ټولګي دننه فعالیت:

زده کوونکي دې دوه ډلې شي، لومړۍ ډله دې د کرنیزو بوټو او د هغو د حیاتي ګټو په هکله او دویمه ډله دې زموږ په هیواد کې د کرنې د اقتصادي ارزښت په هکله بحث وکړي او د هرې ډلې استازی به د خپل کار پایله په ټولګي کې و وایي.

پوښتنې

۱ـ کرنه څه ډول فعالیت دی تعریف یې کړئ.

۲ـ کرنه څه اقتصادي اهمیت لري؟ توضیح یې کړئ.

۳ـ غنم څو ډوله کرل کیږي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې له کتابتون یا کومې بلې علمي سرچینې څخه په استفادې د خپل هیواد د کرنې د اقتصادي ارزښت په اړه یوه پاڼه معلومات راټول او خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دو یم لوست

۲،۱ د کرنې لارې چارې

۲ - شکل

په افغانستان کې د ځمکو اوبه کولو لارې- چارې چې زیاتره په نافنې او نا منظمه توګه ترسره کېږي

په افغانستان کې د کرنې لارې چارې په څه ډول دي ؟

زموږ په هیواد کې له ډېر پخوا راهیسې کرنه په دودیز ډول، په څاروېو باندې یوې کول او درانه کارونه د بزګر په مټ پر مخ وړل کېږي، خو د هغې لږ حاصل زموږ د هیواد د ورځ په ورځ زیاتیدونکې نفوس لګښت نه پوره کوي، نو ځکه هر کال یوه زیاته اندازه غله له بهر څخه واردېږي. د افغانستان کرنه په عمومي توګه په پخوانیو او نوو طریقو او لارو چارو ترسره کېږي چې په لنډ ډول یې توضیح کوو :

الف ـ پخوانۍ طریقه:

د افغانستان دغه ډول کرنه زیاتره دودیزه کرنه ده چې موخه یې یوازې د بزګرانو د اړتیا پوره کول دي.

څرنګه چې په دودیزه کرنه کې د بزګر د کورنۍ د لومړنیو خوراکي توکو چمتو کول د لومړنیو اړتیاوو څخه ګڼل کیږي، نو ددې موخې لپاره په سلوکې له ۶۰ څخه تر ۸۰ پورې ځمکې او کار د غلې ـ دانې د حاصل لپاره ځانګړې شوې دي په دودیزه کرنه کې ځمکه د کار څواک، کرنیز وسایل او تخم په لومړنۍ بڼه وي چې ټول د بزګرانو لخوا چمتو کیږي. بزګران خپل ډېره لږه اندازه تولید شوی حاصل بازار ته وړاندې کوي چې د هغو په پیسو خپلې اړتیاوې پوره کوي. عنعنوي بزګران په عمومي توګه د خپلو تولیداتو په سلو کې تر ۵۰ پورې په بازار کې پلوري.

د دولتي احصائیو له مخې د غذایي توکو په توګه د هر افغان وګړي د غنمو لګښت په یوه کال کې ۱۶۲ کیلو ګرامو ته رسیږي. له دې امله زموږ د هیواد د غلې حاصلات د خلکو اړتیا نه پوره کوي، نو ځکه په ځینو ولایتونو کې کچالو د غلې ځای نیسي چې د تولید اندازه یې له ۵۰۰ ټنو څخه تر ۲۵۰۰۰ ټنو پورې زیاته شوې ده، همدارنګه یوه زیاته اندازه غله له بهر څخه واردیږي.

ب ـ د کرنې پرمختللې او عصري طریقه:

په پرمختللې او عصري کرنه باندې د وروسته پاتې عنعنوي کرنې د بدلولو لپاره د شرایطو او اسانتیاوو

(c) ketabton.com: The Digital Library

عنعنوي (دوديزه) کرنه	عصري (پرمختللي) کرنه
يوازې دکورنۍ د اړتيا وړ لګښتونو بشپړوونکى	په مارکيټ کې د حاصلاتو د خرڅلاو له لارې دګټې لوړ حد ته رسېدل
له توليدي دوديزو وسايلو کار اخېستل	د توليد له نوې تکنالوژۍ څخه په پراخه توګه کار اخېستل
له مارکيټو توليدي عواملو او د توليد له حاصل سره ډېرې کمزورې اړيکې	له مارکيټ، توليد او توليدي حاصلاتو سره ژورې او پوره اړيکې
له تکنالوژۍ څخه په کار اخېستو کې ځان ساتنه	زړورتيا او تاوان منل
د غلو - دانو هغه ډېر لږ حاصل چې د وګړو اړتيا نه پوره کوي.	پوره اندازه توليدات اود اړتيا بسياکېدل
په تراکتور سره تر ۲۰ سانتي مترو پورې د ځمکې کولبه کول چې د بوټو ريښې په کې پوره وده کوي	د شودياري تر ۱۰ سانتي مترو پورې کولبه کول چې د بوټو ريښې په کې ښه وده وکولای شي.
له خپلسرو (هرزه) بوټو سره د تخم کر چې له اصلي بوټو څخه خپلسروي (هرزه) واښه له خاورې زيات غذايي توکي اخلي	د پاک تخم کرل چې د خاورې ټول غذايي توکي اصلي نبات ته رسيږي

د برابرولو په خاطر لاندې امکانات بنسټي رول لري: مواصلاتي کرښې او د حمل او نقل وسايل، بريښنا، د اوبو لګولو سيستم، بازار موندنه، اړيکې، کرنيز اصلاح شوي تخمونه، سره، د ونو- بوټو د ناروغيو او افاتو ضد دارو، کرنيز ماشينونه، د څېړنو، ترويج او د نباتاتو د ساتنې خدمتونه او نور.

د عصري او پرمختللي کرنې نورې ځانګړتياوې دا دي چې کرنيزه ښېګڼه رامنځ ته کوي او له لږې ځمکې څخه ډېر حاصل په لاس راوړي.

د عصري کرنې په لارو- چارو کې کرنيز ماشينونه په کار کې اسانتيا راولي او د توليد اندازه لوړوي.

د بندونو جوړول او د ويالو کيندل، د ژورو څاګانو ايستل او د پراخو شاړو ځمکو تر کرنې لاندې راوستل د توليداتو د زياتېدو او په خپل ځان د هېواد د بسياکېدو لامل کېداى شي.

د عصري پرمختللې او دوديزې وروسته د پاتې کرنې د ځانګړتياوو لنډيز په جدول کې ښودل شوي دي:

د ټولګي د ننه فعاليت:

زده کوونکي دې په دريو ګروپونو کې تنظيم شي له خبرو اترو وروسته دې لنډ ځواب ووايي:

بيا د هر ګروپ استازي دې د خپل ګروپ د کار په هکله د ټولګي په مخکې نورو زده کوونکو ته معلومات ورکړي.

لومړۍ ډله: ستره موخه په عنعنوي کرنه کې څه ده؟

دوهمه ډله: ستره موخه په عصري او پر مختللې کرنه کې څه ده؟

دريمه ډله: د عنعنوي او عصري کرنې دوه دوه مثالونه وليکئ.

پوښتنې

پوښتنې په غور ولولئ دسم ځواب مخې ته يې(ص) او د غلط ځواب مخى ته يې (غ) وليکئ.

۱- په عنعنوي کرنه کې توليدات او کرنيز حاصلات ډېرېږي( ) ( )

۲- په عصري او ماشيني کرنه کې توليدات او حاصل لږ او د ياد ولو وړنه وي.

۳- اقليمي شرايط هم دکرنې په توليداتو اغيز لري( ) ( )

له ټولګي څخه د باندې فعاليتونه

زده کوونکي دې د خپلې کورنۍ د غړو سره له مشورې څخه وروسته دلاندې پوښتنو لنډ ځواب وليکي او په راتلونکي ساعت کې دې په ټولګي کې بيان کړي.

ماشيني کرنه به زموږ د هېواد په عنعنوي کرنه کې څه ډول ځاى ونيسئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم لوست

۳،۱ مهم کرنیز تولیدات

۳- شکل

په یوه کرونده کې د پنبې د محصولاتو راټولول

زموږ د هیواد طبیعي شرایط د کومو کرنیزو بوټو کرلو ته برابر دي؟

افغانستان چې بیلابیلې اقلیمي سیمې لري د بیلابیلو ونو- بوټو د کرلو وړتیا لري. څرنګه چې د افغانستان په سلوکې ۸۰ ځمکه غرونه، دښتې او ډاګونه دي، نو یوازې په سلوکې ۱۵ ځمکې د کرنې وړ دي چې اوس له هغو څخه نیمایې کرل کیږي. د افغانستان د ټولو کرنیزو ځمکو پراخوالی ۲۸ میلیونه هکتاره کیږي، له هغو څخه ۸،۷ میلیون هکتاره د کرنې وړ ده، خو هر کال یوازې ۵،۴ میلیونه هکتاره کې کرنه کیږي.

د افغانستان له ټولو زیات کرنیز تولیدات غلې ـ دانې (غنم، وریجې، جوار او وربشې) دي چې په پراخه کرنیزه ساحه کې کرل کیږي او لوړ ارزښت لري. دغه غله د کرنې وړ په سلوکې ۸۳ آبي ځمکه او نوره للمي ځمکه نیسي. نورې ونې او بوټي لکه میوې، سابه او صنعتي بوټي لکه جغندر، پنبه، د څارویو لپاره واښه او نور په ۴۳۰ زره هکتاره آبي کرنیزه ځمکه کې کرل کیږي.

ـ زموږ په هیواد کې د ټولو کرنیزو تولیداتو پرتله هغه څه چې د وګړو غذایي اړتیا پوره کوي، غنم دي، چې زموږ د خلکو د خوراک بنسټي توکي دي.

غنم تر ډیره پورې په جغرافیایي منځنیو عرض البلدونو کې وده کوي چې له دې پلوه افغانستان د غنمو د کرلو او ودې تر ټولو غوره طبیعي شرایط لري. غنم د افغانستان له ۳۰۰۰ څخه تر ۳۳۰۰ مترو پورې په بیلابیلو لوړو سیمو کې کرل کیږي او د افغانستان په سلو کې له (۵۰ څخه تر ۶۰) ځمکې یې نیولې دي، په داسې حال کې چې د کرنې وړ ځمکو په سلوکې ۹۰ برخه یې نیولې ده.

زموږ هیواد د پستو یا په مني کې د کرل کیدونکو غنمو او کلکو یا پسرلنیو غنمو د بیلابیلو ډولونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لرلو له کبله په ټولو هیوادوکې لومړی ځای لري.
د روسي عالم (وایولوف) د څېړنې له مخې د افغانستان شمال سیمې په آسیا کې د پستو غنمو د ودې لومړنی مرکز دی چې د غنمو په سلوکې د ۵۷ ډولونو په لرلو سره په ټوله نړۍ کې لومړی ځای لري. دغه ډول غنم په منې کې په ابي ځمکو کې کرل کیږي.
په افغانستان کې د غنمو ډېره برخه په ابي ځمکو کې کیږي چې د للمي پرتله یې د حاصل اندازه ډېره زیاته ده. د افغانستان د کرنې لاندې ځمکو په سلو کې ۵۶ یې آبي او ۴۴ یې للمي دي. د غنمو له دوه پر دریمې برخې څخه زیات یې بیرته په تولیدو ونکو سیمو کې خوړل کیږي، یو ازې دریمه برخه یې د هیواد دننه مارکیټونو ته د پلورلو لپاره وړل کیږي. د للمي غنمو دکرلو ډېرې پراخې ځمکې د هیواد په شمال کې دي، خو په آبي توګه غنم په جنوبي، مرکزي او جنوب لویدیځو سیمو کې کرل کیږي.
ـ له غنمو څخه وروسته وریجې د افغانستان مهمه غله او د خلکو د خوراک مهم توکی دی.
وریجې زیاتره په هغو ځایونوکې کرل کیږي چې توده هوا او ډیرې اوبه ولري. په افغانستان کې هم وریجې په هغو ټیټو سیمو کې چې توده هوا او پریمانه اوبه لري، کرل کیږي چې دوه ډولونه لري: نرۍ وریجې او غټې وریجې.
د غټو وریجو پرتله د نریو وریجو بیه، د تولیداتو اندازه او لګښت زیات دی. نرۍ وریجې د هیواد ختیځو ولایتونو یعنې لغمان، کونړ او ننګرهار اوپه شمالي ولایتونو لکه بغلان، کندز او تخار کې ډیرې کرل کیږي. غټې وریجې معمولا په میدان وردګ، لوګر، بغلان او تخار ولایتونو کې کرل کیږي.
ـ جوار هم په تودو او اوبه لرونکو سیمو کې کرل کیږي. د جوارو تولیدات، پخوا په ډیرو ولایتونو کې مصرفیدل او د یو شمیر خلکو خوراکي توکي بلل کیدل، خوپه دې وروستیو کې دهغو د کرلو ساحه کوچنۍ شوې ده او د خلکو د خوراکي توکو په توګه ورڅخه ډیر کار نه اخیستل کیږي.
جوار په پکتیا، پکتیکا، ننګرهار او لوګر کې ډیر کرل کیږي.
ـ وربشې هم په تودو او اوبه لرونکو سیمو کې کرل کیږي، خو د غنمو پرتله په سړو سیمو کې ښه وده کوي. وربشې زیاتره څارویو ته ورکول کیږي.
زموږ د هیواد په ګڼ شمیر سیمو کې یو شمیر نورې غلې ـ دانې لکه مې، لوبیا، نخود، مشنګ او باقلي هم کرل کیږي.
ـ سابه هم په افغانستان کې مهم خوراکي توکي دي. په افغانستان کې مهم کرل کیدونکي سابه دادي: کچالو (پټاټې) تور بانجان، رومي بانجان، ګازرې، شلغم (ټیپر) پالک، کدو، ګلپي، تورایي، مرچک، لیړو (بینډۍ)، کاهو او نور.

ـ میوې هم زموږ د هیواد غوره کرنیز تولیدات دي. د افغانستان طبیعي شرایط د میوه لرونکو بېلابېلو ونو دودې او روزنې لپاره ډېر غوره دي. میوې د کورنیو اړتیاوو له پوره کولو سربېره بهر ته هم صادرېږي.

افغانستان د بېلابېلو پاېرېژو او ستروس میوو د لرلو له مخې نړیوال نوم لري چې هم له تازه انګورو، منو، خټکیو، هندوانو، انارو، ناکو، بهي او نورو اوهم یې له وچو لکه بادامو، ممیزو، پستې، غوزانو او نورو څخه استفاده کېږي او بهرته هم لېږل کېږي.

ـ صنعتي بوټي هم لکه ګنې، جغندر او پنبه د هیواد په بېلابېلو سیمو کې کرل کېږي. افغانستان په نړۍ کې د پنبې د کرلو سیمه ده، هغه سیمې چې توده هوا او پوره اوبه ولري د پنبې لپاره غوره بریښي. د هغې کرل د هیواد په شمال، لویدیځ او ختیځ کې رواج لري.

جغندر هم له پخوا څخه زموږ په هیواد کې کرل کېږي، په پخوا کلونو کې یې په کندز او بغلان کې کرل زیات رواج و او د بغلان د بورې (شکرې) په فابریکه کې ور څخه استفاده کېده.

ګنې د ننګرهار، کونړ، لغمان او پکتیا ولایتونو کې په یوه محدوده ساحه کې کرل کېږي، د جلال آباد شاوخوا کې یې کرنه ډېره رواج ده چې د ګوړې په جوړولو کې ورڅخه کار اخېستل کېږي.

ـ زموږ د هیواد په بېلابېلو سیمو کې بېلابېل طبي بوټي هم وده کوي چې زموږ خلک له هغو څخه له ډېر پخوا راهیسې په ډېرو لوړنیو بنو کار اخلي یو شمیر دغه بوټي بهرته هم استول کېږي، هغه بوټي چې یوناني طب کې ورڅخه کار اخېستل کېږي او یاهم د معاصر درمل جوړونې په صنعت کې کارول کېږي دادي: زعفران خوږ ولې، شمکی او نور.

زموږ د هیواد یو شمیر سیمو کې غوړ لرونکي بوټي لکه زغر، شړشم، کُنځلی، لمرګلی او نور هم کرل کېږي.

د محصولاتو ډول په ټن	۱۳۷۷	۱۳۷۸	۱۳۷۹
غنم	۸۳۴،۲	۴۹۹،۲	۴۹۶،۱
وریجې	۴۵۰	۴۲۰	۲۳۳
وربشې	۲۴۰	۲۱۶	۷۴
جوار	۳۳۰	۲۴۰	۱۱۵
ږدن	۲۲	۲۲	۲۲
کچالو (پټاټې)	۲۳۵	۲۳۵	۲۳۵
دانې (لوبیا، نخود او نور)	۵۰	۵۰	۵۰
کنځلی	۲۴	۲۴	۲۴
پومبه دانه	۶۶	۶۶	۶۶
مالوچ	۲۲	۲۲	۲۲
سابه	۵۲۰	۵۴۰	۵۴۰
هندوانې	۹۰	۹۰	۹۰
خټکي	۲۲	۲۲	۲۲
انګور	۳۳۰	۳۳۰	۳۳۰
ګنې	۳۸	۳۸	۳۸
جغندر	۱	۱	۱
منې	۱۸	۱۸	۱۸
شفتالو	۱۴	۱۴	۱۴
الو	۳۵	۳۵	۳۵
ستروس	۱۲	۱۲	۱۲
زردالو	۳۸	۳۸	۳۸
نورې میوې	۱۶۸	۱۶۸	۱۶۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۲) جدول: د 1380ـ 1383 کلونو په ترخ کې د افغانستان یو شمیر اصلي کرنیزو محصولاتو د تولیداتو اندازې (ارقام په ټنو)

محصولات	۱۳۸۰	۱۳۸۱	۱۳۸۲	۱۳۸۳
غنم	۱/۵۹۷/۰۰۰	۲/۶۸۶/۰۰۰	۳/۴۸۰/۰۰۰	۲/۸۸۴/۰۰۰
وریجې	۲۴۲/۰۰۰	۳۸۸/۰۰۰	۲۶۰/۰۰۰	۳۲۵/۰۰۰
وربشې	۸۷/۰۰۰	۳۴۵/۰۰۰	۲۴۰/۰۰۰	۳۳۷/۰۰۰
جوار	۱۶۰/۰۰۰	۲۹۸/۰۰۰	۲۱۰/۰۰۰	۳۱۵/۰۰۰
ږدن	۲۲۰/۰۰۰	۲۰/۰۰۰	۱۷/۰۰۰	۲۲/۰۰۰
کچالو او جغندر	۲۷۴/۰۰۰	۲۶۹/۰۰۰	۴۳۴/۰۰۰	۳۳۹/۰۰۰
ګنې	۳۸/۰۰۰	۳۸/۰۰۰	۳۸/۰۰۰	۳۸/۰۰۰
د شکرې جغندر	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰
وچه میوه	۶۸/۷۰۰	۶۸/۹۰۰	۵۸/۴۰۰	۷۴/۹۰۰
لوبیا، نخود او نور	۵۰/۰۰۰	۵۰/۰۰۰	۴۲/۱۰۰	۵۰/۰۰۰
د بادام بیلابیل ډولونه	۹/۰۰۰	۹/۰۰۰	۷/۰۰۰	۱۵/۰۰۰
غوزان	۵/۰۰۰	۵/۰۰۰	۳/۹۰۰	۵/۰۰۰
پسته	۲/۸۰۰	۲/۸۰۰	۲/۲۰۰	۳/۰۰۰
ښوون	۹۰۰	۱/۱۰۰	۲/۴۰۰	۹۰۰

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په څو ډلو وویشل شي، لومړی دې د نوي لوست متن له ځان سره ولولي، بیا دې د هیواد د یو ډول کرنیزو تولیداتو په هکله بحث وکړي او د خپل بحث پایله دې خپلو ټولګیوالو ته ووایي.

پوښتنې

۱ـ کوم ډول کرنیز بوټي زموږ په هیواد کې په پراخه اندازه کرل کیږي؟ د هغو په هکله توضیحات ورکړئ.

۲ـ وریجې په څو ډوله دي او د هیواد په کومو سیمو کې او په څه ډول طبیعي شرایطو کې کرل کیږي؟

۳ـ د هیواد څو ډوله میوې پیژنئ، د هغو د ارزښت په هکله معلومات ورکړئ.

۴ـ صنعتي بوټي یعنې څه او څو ډوله یې پیژنئ، نوم یې واخلئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

ستاسې د اوسیدلو له سیمې څخه کوم ډول کرنیز محصولات ترلاسه کیږي، د هغو کرلو کې کومې ستونزې تر سترګو کیږي، ستاسې د سیمې کرنه به څرنګه پرمختګ وکړي چې د بزګرانو او د هیواد اقتصاد مو پیاوړی شي. په دې هکله په یوه پاڼه کې لیکنه وکړئ او په ټولګي کې د هغې په هکله خبرې وکړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم لوست

د کرنې جغرافیایي ویش

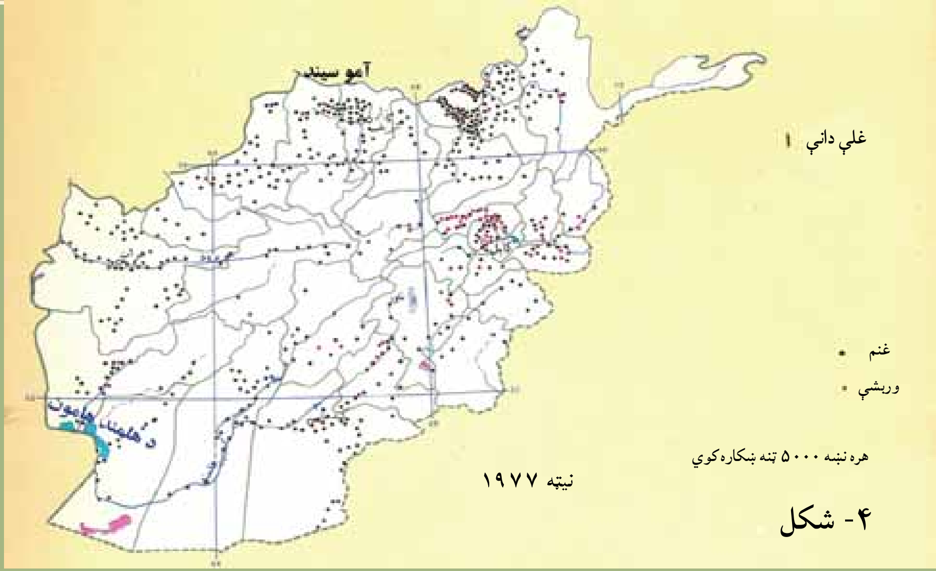

نقشهٔ I غلې دانې

تاسې پوهیږئ چې د یو شمیر ونو- بوټو (نباتاتو) کرل په ټول هیواد کې امکان لري؟

د کرنې جغرافیایي ویش داڅرګندوي چې د ونو، بوټو بیلابیل ډولونه او غلې، دانې د هیواد په کومو سیموکې او ترڅه ډول اقلیمی شرایطو لاندې په کوم ډول ځمکو کې کرل کیږی او تولید یې لوړوالی مومې.

لکه چې په مخکښني لوستکې و ویل شول، زموږ د هیواد غرنی وضعیت ددې لامل شوی دی چې د هیواد په ډیرو سیموکې په تېره په غرنیو او دښتې سیموکې کرنه ونه شي.

د هیواد په کرنیزو سیموکې غلې دانې، سابه او میوې کرل کیږي. چې ستیپ ځمکې او دویالو غاړې دي. د هیواد یوه برخه طبیعي ځنګلونو او څرځایونو نیولې ده. لکه څرنګه چې په (I) نقشه کې ښکاري غنم او وریشې څه ناڅه د هیواد په ټولو سیموکې کرل کیږي.

که (II) نقشې ته وکتل شي، جوار زیاتره د هیواد په ختیځ او په لږ شمیر نورو سیموکې کرل کیږي، خو وریجې زیاتره په ختیځ او شمال کې کرل کیږي.

څرنګه چې په پخواني لوستکې هم ولوستل شول او د صنعتي بوټو په نقشه کې هم ښکاري، پنبه د شمال، لویدیځ او جنوب لویدیځ په ځینو ولایتونو، ګنې په ختیځ او جغندر زیاتره په کندز او بغلان کې کرل کیږي.

یو شمیر نور صنعتي بوټي لکه

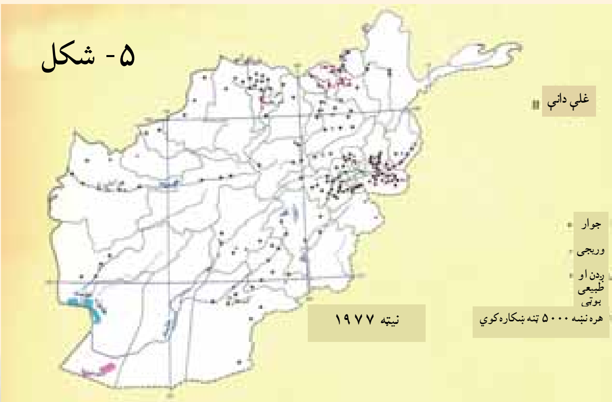

لمرګلي، کنځلي او زغر د هیواد بیلابیلو سیمو کې ځای ځای کرل کیږي.

د باغونو او تاکستانونو په نقشه کې ښکاري چې پټاټې او نور سابه په ختیځو سیمو، شمال، هرات او کندهار کې ډیر کرل کیږي، میوې، په تیره بیا انګور په کندهار، پروان، هرات، کابل او کاپیسا، ستروس (لکه نارنج، لیمو، مالټې او نور) په ختیځ او ختیځې او هندوانې په شمالي ولایتونو کې رواج دي.

۶- شکل

۷- شکل

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې څلور ډلې شي، لاندې کارونه دې ترسره او د هغو پایلې دې په ټولګي کې وړاندې کړي:

- لومړۍ ډله به د غلو- دانو د I نقشې له مخې او د مخکښې لوست سره سم، د غنمو او وریشو د کرلو سیمې وښيي او دا به څرګنده کړي چې په نقشه کې هره ځانګړې نښه د څو زره ټنه تولیداتو ښودنه کوي.
- دویمه ډله به د وریجو او جوارو د کرلو سیمې د غلو-دانو په II دریمه ډله به د صنعتي بوټو د کرلو سیمې د صنعتي نباتاتو او څلورمه ډله به د باغونو او تاکستانونو په نقشه کې د باغونو او تاکستانونو سیمې او د سبو او میوو د تولید سیمې وښيي.

پوښتنې

۱ـ د کرنې جغرافیایي ویش څه مفهوم لري؟
۲ـ ولې غنم د هیواد په ټولو سیمو کې کرل کیږي؟ یوازې دوه لاملونه یې و وایئ.
۳ـ ولې زموږ د هیواد په ځینو سیمو کې یو شمیر کرنیز بوټي او د هغو د تولید اندازه لږه ده؟ د هغه لامل (علت) څه دی؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

تاسې هریو، یو ډول کرنیز بوټي غوره او د درس له مخې په یوه ولایت کې یې د کلنې تولید اندازه اټکل کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم لوست

۴، ۱ مالداري او د هغې اقتصادي ارزښت

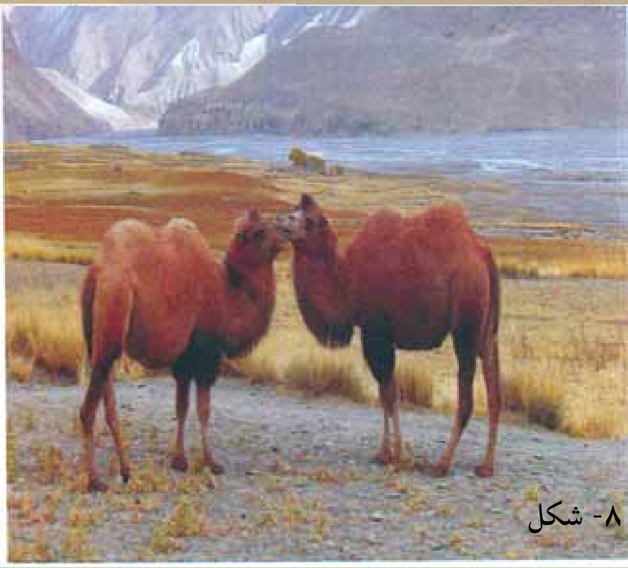

۸- شکل

د افغانستان د دوه بوکانو لرونکو اوښانو تصویر

زموږ په هیواد کې د څارویو ساتنه او روزنه په څه ډول پرمخ وړل کیږي؟

د څارویو روزنه او ساتنه زموږ د خلکو په ژوندکي څومره ارزښت لري؟

مالداري او د څارویو روزنه په افغانستان کې ډیر لرغونتوب لري. کله چې د څارویو ښکار کول مخ په کمښت شول اویا بشپړ ودریدل. خلکو یو نوی ډول ژوند پیل کړ او د څارویو په ساتنه او روزنه بوخت شول. له هغه وخته تر اوسه پورې پیړی تیرې شوي دي او خلکو همدغه ډول ژوند ته دوام ورکړی دی.

زموږ د هیواد په ټولو سیمو کې د غرونو لمنو او خاوربنو غونډیو د څارویو روزنې او ساتنې ته ډیر غوره شرایط چمتو کړي دي او تر اوسه پورې یې زموږ یو زیات شمیر وګړي د ژوند په زیاته موده کې په همدغه ډول بوخت کړي دي.

په افغانستان کې په سلوکې د ۸۰ په شاوخوا وګړي په کرنه بوخت دي، هیڅ داسې یو بزګر نشته چې د څارویو په ساتنه بوخت نه وي، سربیره په دې، زموږ یو شمیر خلک، په تیره بیا کوچیان په بشپړ ډول د څارویو په ساتنه بوخت دي او همدایې د ژوند اړتیاوې پوره کوي.

د څومره والي او څرنګوالي له پلوه د څارویو د روزنې یا مالدارۍ ارزښت په دې کې دی چې زموږ د خلکو د اقتصاد په پرمختیا کې مهم رول لري.

د څارویو د تولیداتو ارزښت د ملي نا خالص عاید په سلوکې ۷ـ ۱۰ پورې برخه جوړوي. سربیره پردې خلک د څارویو څخه د کار څواک د تولید، باروړلو، د پوستکي د ترلاسه کولو، وریو او

٩- شکل

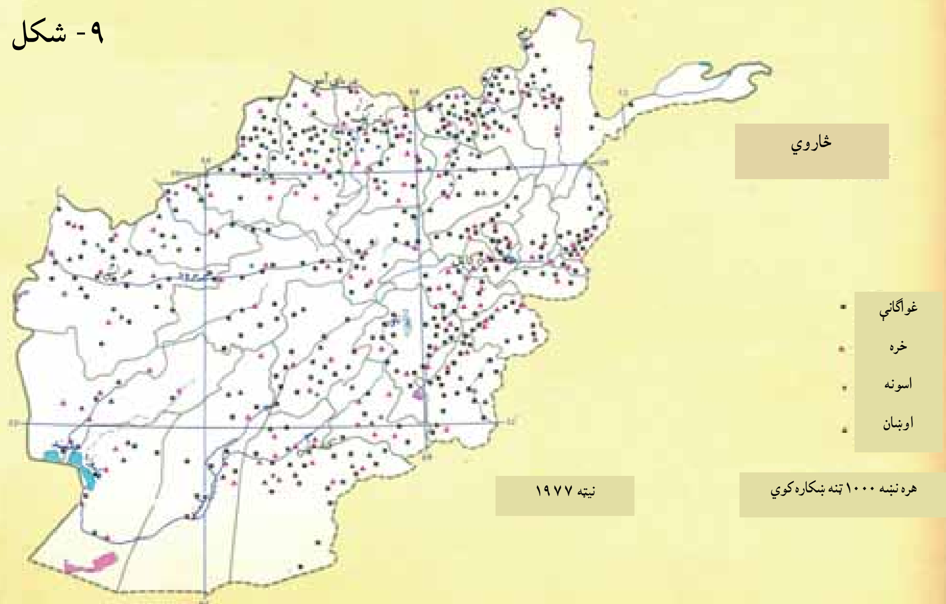

نورو لپاره هم کار اخلي. د ځارویو یو شمیر محصولات لکه وړی، د پسونو او غویانو پوستکي، قره قل پوستکي او کولمې د خپلې بیې له پلوه د هیواد د صادراتو په سلوکې ۱۰ـ ۲۰ برخې جوړوي.

همدارنګه د غالیو صادرات او د وړیو صنایع، پوستین باب او د پوستکو صنایع هم د افغانستان په صادراتو کې د پام وړ برخه لري. له دې پرته په هیواد کې د اړتیا وړ غوښه او شیدې، چې اندازه یې په یو کال کې د هر وګړي لپاره په ترتیب سره له ۱۱.۵ تر ۶۰ کیلوګرام اټکل شوې ده، له کورنیو سرچینو چمتو کیږي.

د یادولو وړ ده چې دیرش کلنو جګړو او وچکالۍ مالدارانو او د ځارویو ساتنې ته هم زیان اړولی، ددې ترڅنګ د کال په سړو شپوـ ورځو کې د غوره غوجلو نشتوالی او د بسیا پاکو اوبو کمښـت هم د ځارویو په مړینه اغیزه لري چې اندازه یې هر کال په سلوکې ۳۰ ته رسیږي.

د کورنیو ځارویو ډولونه او د هغو جغرافیايي ویش:

هغه کورني ځاروي چې بزګران او مالداران یې ساتي دادي: پسونه، غواوې، وزې، خره، اوښان، اس، کچرې او کورني چرګان. د کورنیو ځارویو په ډله کې تر ټولو زیات قره قل پسونه او عادي پسونه د هیواد په اقتصاد کې ډیر غوره ارزښت لري او د ځارویو د محصولاتو په صادراتو کې یې برخه ډیره ده.

لکه چې د ځارویو روزنې په (I) نقشه کې ښکاري، د پسونو روزنه څه ناڅه د هیواد په ټولو برخو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې ترسترگو کیږي، خو قره قل پسونه یوازنې شمالي ولایتونو کې له بدخشان څخه تر هرات پورې پراختیا لري. وزې هم په ټول هیواد کې روزل کیږي.

که چیرې د څارویو روزنې (II) نقشې ته ځیر شو، نور څاروي لکه غواگانې، خره، اسونه او اوښان څه ناڅه د هیواد په ټولو ولایتونو کې روزل کیږي.

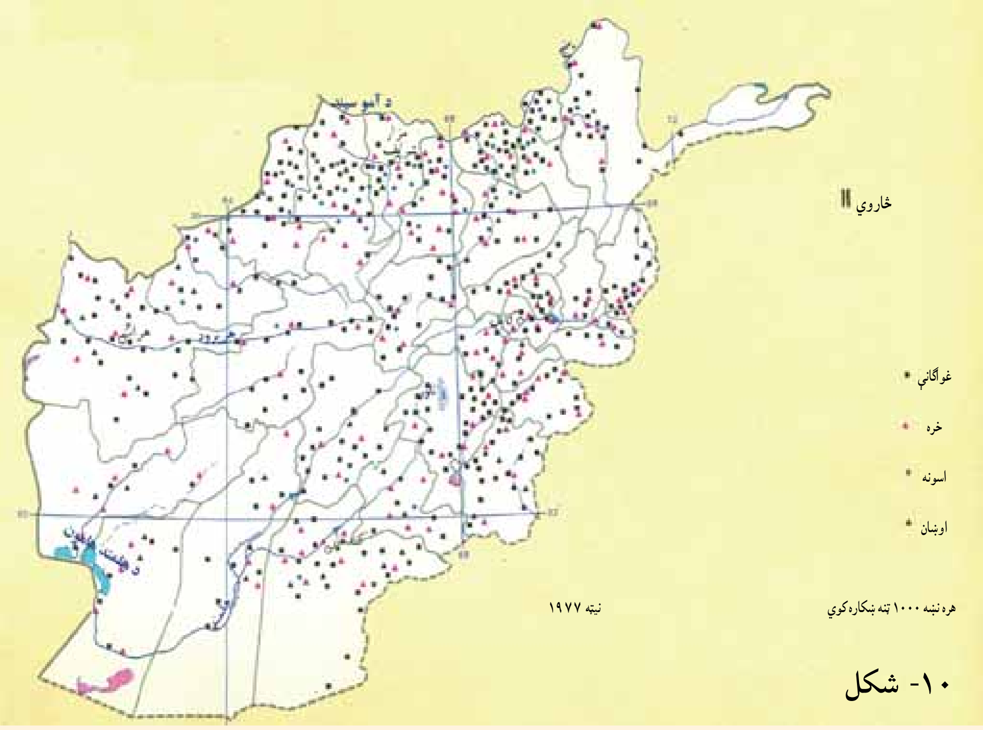

۱۰- شکل

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو و ویشل شي، لاندې دندې دې پرمخ بوځي او د هغو پایلې دې ټولګي کې خپلو ټولګیوالوته وړاندې کړي:

۱. د نوي لوست متن دې ورو ولولي او بیا دې د مالدارۍ په ارزښت خبرې وکړي.

۲. د لوست متن او د ځارویو روزنې (I) نقشې ته دې وګوري، د پسونو، قره قل پسونو او د وزو د روزنې د جغرافیایي ویش په هکله دې معلومات ورکړي.

۳. د نوي لوست متن او د ځارویو د روزنې (I I) نقشه دې وګوري د غواګانو، خرو، آسونو او اوښانو د روزنې او ساتنې سیمې دې په نښه کړي.

پوښتنې

۱. مالداري زموږ د هیوادوالو په ژوند او اقتصادکې څه ارزښت لري؟ څرګند یې کړئ.

۲. دکوم ډول کورنیو ځارویو روزنه او ساتنه زموږ په هیوادکې دود ده؟ نوم یې واخلئ.

۳. له محصولاتو پرته دکومو ځارویو له ځواک څخه د کومو کارونو په ترسره کولو کې کار اخېستل کیږي؟ توضیح یې کړئ.

۴. هغه محصولات چې له ځارویو ترلاسه کیږي، کوم دي؟ له هغو څخه په څه شي کې کار اخېستل کیږي او له صنعتي کیدلو څخه وروسته د ځارویو دکوم محصول ارزښت اوچتیدلای شي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

له سرچینو په کار اخېستلو سره دکوچیانو د ژوند، کار، د هغوی د ځارویو روزنې او د هغوی د ستونزو په هکله یوه مقاله ولیکئ.

شپږم لوست

۱، ۵ د مالدارۍ لارې چارې

۱۱- شکل

دهیواد په شمال کې سیند ته نږدې د څارویو یوه رمه

زموږ په هیوادکې د څارویو ساتنه او روزنه په څه ډول پرمخ وړل کیږي؟

الف ـ لرغوني او دودیزه طریقه (لارې ـ چارې)

لکه چې مخکې لوست کې مو د مالدارۍ د ارزښت په هکله معلومات ترلاسه کړل، زموږ یو زیات شیمر هیوادوال د څارویو د ساتنې له لارې خپل ژوند پرمخ بیایي، همدارنګه د څارویو ساتل د هیواد لویه عایداتي سرچینه ده. مالداري په دودیزه او عنعنوي بڼه له ډېر پخوا راهیسې زموږ په هیواد کې رواج ده. کوچي مالداران د ډېرو زیاتو کړاوونو په ګاللو سره دکال په اوږدو کې د خپلو څارویو د څرولو په خاطر له یوه څرځای څخه تر بل پورې د تګ په حال کې وي او په واښه لرونکو پراخو څړ ځایونو کې په دودیز ډول د هیواد په بیلابیلو برخو کې د څارویو په ساتنه بوخت وي.

د دودیزې مالدارۍ لویې ستونزې دادي: وچکالي، د څښلو د اوبو کمښت، د ناپاکه اوبو څښل، په ژمي کې د سرپنا نه لرل، د حیواني ناروغیو په وړاندې د څارویو نه ساتل، د وقایې په خاطر له حیواني کلینیکونو او فارمونو سره د دوی د اړیکو نشتوالی، د ناروغو څارویو په درملنه کې ستونزې او د اصلاح شوو نسلونو خواته نه پاملرنه او نورې ستونزې.

ب ـ عصري او پرمختللې طریقه

په افغانستان کې په عصري او فني ډول د څارویو روزنه او تکثیر په ۱۳۱۲ هـ ل کال کې پیل شو. په ۱۳۱۵ هـ ل کال د لومړي ځل لپاره په کابل کې د ناروغو څارویو د درملنې لپاره لومړنی حیواني کلینیک جوړ شو چې موخه یې د دولتي څارویو په تیره بیا د عسکري قطعاتو اسونو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یو شمیر مراجعینو د څارویو درملنه وه. په ۱۳۲۳ هـ ل کال کې په بدخشان او د هغه وخت د قطغن په ولایت کې په غواګانو کې وژونکې ناروغي خپره شوه چې ډیر زیات زیان یې اړولی و. له هغه مهال را وروسته د وترنرۍ خدمتونو د پراختیا لوري ته پاملرنه وشوه او د ۱۳۴۵ هـ ل کال ترپای پورې په بیلابیلو ولایتونو کې نهه کلینیکونه جوړ شول او په ۱۳۵۳ هـ ل کې یې شمیر ۱۶ ته لوړ شو. په اوسني وخت کې په هیواد کې د وترنري علومو پوهنځیو شمیر زیات شوی دی او د حیواني کلینیکونو جوړولو ته هم پاملرنه ډیره شوې ده، خو بیاهم د پرسونل او لازمو وسایلو د نشتوالي له کبله ستونزې شته، نو ځکه د څارویو د مړینو شمیر هم ډیر دی.

د عصري او پرمختللې مالدارۍ او د څارویو د محصولاتو د زیاتولو مهم ټکي دادي:

۱۲- شکل

- د پوره اندازې وښو چمتو کول او د څارویو خوراک ته ښه پاملرنه.
- د حیواني ناروغیو په وړاندې د څارویو ساتنه.
- د زراعتي اصلاح شوو نسلونو ترویج او ډیربښت.
- د حیواني کلینیکونو او فارمونو تاسیس او زیاتول.
- د منظمې ادارې او غوره منجمنت شتوالی.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د نوي لوست د متن او تصویرونو په کتلو سره د دودیزې او پخوانۍ مالدارۍ په اړه او دویمه ډله دې د مالدارۍ د نوي او پرمختللې بڼې په هکله خبرې وکړي او د خپلو خبرو پایله دې په ټولګي کې د خپلو ټولو ټولګیوالو تر مخې تشریح کړي.

پوښتنې

۱. د دودیزې مالدارۍ ستونزې کومې دي؟ توضیح یې کړئ.
۲. د څارویو د روزنې عصري او فني بڼه کومه یوه ده، معلومات ورکړئ.
۳. کوم لاملونه (علتونه) د مالدارۍ د پرمختګ او د محصولاتو د زیاتیدو سبب کیدای شي؟ نوم یې واخلئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د یوه څاروي، اویاهم د یوه حیواني کلینیک تصویر چمتو کړئ او په بل ساعت کې د هغه په هکله خبرې وکړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووم لوست

۶،۱ وحشي ژوي

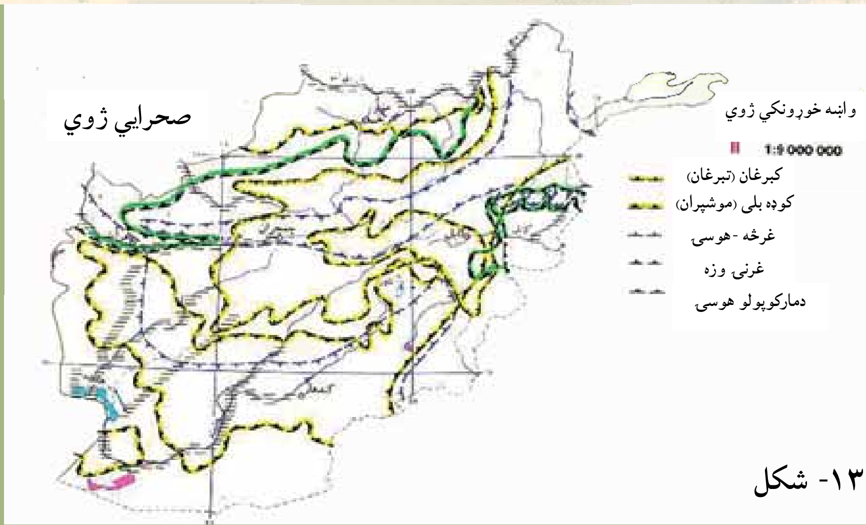

۱۳- شکل

وابنه خوړونکي ژوي

د وحشي ژويو نقشو ته وګورئ زموږ په هيواد کې کوم ډول وابنه خوړونکي او غوښه خوړونکي ژوي شته؟

ژوي د چاپيريال د يوې مهمې ارزښتمنې ښکارندې (پديدې) په توګه په طبيعي بيارغاونه باندې ژوره اغيزه لري. په طبيعت کې، په تيره بيا په ځنګلونو کې بيلابيل ژوي ژوند کوي چې هريو يې ځانګړې دندې لري. د هغو ژويو ارزښت چې په ځنګلونو او څړځايونو کې اوسيږي، د ګرځندويانو (توريستانو يا سيلانيانو) د رابللو، ښکارکولو، د هغوی د پوستکي د ارزښت او د طبيعت د توازن له مخې ډير اوچت دی. ددغو ژويو په ژوند او پايښت کې د انسانانو د فعاليت اغيزه ډيره ژوره ده او د هغوی ښکارکول او په پټنځايونو کې يې لاس وهنه د هغوی ژوند له خطر سره مخامخ کوي. انسان د ځنګلونو په وهلو، د کورنيو څارويو په خرولو، د وښو او د سوځولو په خاطر د ونو بوټو په پرې کولو سره وحشي ژويو ته ګواښ پيښوي.

د افغانستان طبيعي جوړښت چې ډيره برخه يې غرونه دي، په تيره بيا د هندوکش لړۍ چې زياتې لوړې ـ ژورې او شګلنې لمنې او ډاګونه لري، د ژويو لپاره يې جغرافيايي ارزښت رامنځته کړی دی او د ژوند او ژويو ډول ډول والی يې پياوړی کړی دی. زموږ په هيواد کې د ځمکې د جوړښت، اقليمي شرايطو او خوراکي توکو د پيداکيدو له مخې د بيلابيلو ژويو او الوتونکو لپاره د ژوند غوره چاپيريالونه رامنځته شوي دي چې يو شمير يې دادي:

ـ ذوحياتين او ښنبيدونکی لکه: ځرمښکی، سمسېره، چنګاښ، مار او نور. په افغانستان کې يوازې د مار ۲۷ ډولونه پيژندل شوي دي. اووه ډوله يې زهري دي چې دوه ډوله يې کبرا او پنځه ډوله يې افعی ماران دي.

ـ تی لرونکي ژوي: چې ۱۲۰ ډولونه يې په افغانستان کې پيژندل شوي، خو له بده مرغه زيات

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴- شکل

شمير يې اوس د له منځه تلو په حال کې دي لکه:

ـ پړانګ چې د پامير په لوړو درو او مرغاب کې ليدل شوی و.

ـ سورلنډيان چې د هيواد مرکزي سيمو کې ژوند کوي.

ـ ليوان، سرې ګيدړې، غرنی پيشوګانې او کوچنی وحشي پيشوګانې چې په ټول هيواد کې شته.

ـ يږې چې هم په غرنيو سيمو او هم په ځنګلونو کې اوسيږي.

ـ همدارنګه مارکوپولو پسونه، هوسۍ، مارخور وزې او نور چې هريو يې د يادولو وړ دي او د افغانستان په بيلابيلو سيمو کې ژوند کوي.

يوه سروې چې زموږ په هيواد کې ترسره شوې وه، په هغې کې د هيواد په بيلابيلو سيمو کې د الوتونکو ۳۰۰ بيلابيل ډولونه پيژندل شوي وو چې په هغو کې د دښتو، ځنګلونو او اوبو بيلابيل الوتونکی يادولای شو چې تر ټولو نامتو يې زاڼه، ډنګ، مارغه،توطی، کارغه، بابڼه توتکی، چنچنی، پتکه او نوردي.

د ټولګي دننه فعاليت:

لاندې جدول په خپلو کتابچو کې د لوست له متن او نقشو څخه بشپړ کړئ.

وابنه خوړونکي ژوي	غرنۍ وزې					
غوښه خوړونکي ژوي	پړانګ					

پوښتنې:

۱ـ د وحشي ژويو ژوند او شتوالی له کومو ګوابنونو سره مخامخ دی؟ توضيح يې کړئ.

۲ـ هر څو ډوله الوتونکي، تي لرونکي او ښنبيدونکي ژوي چې پيژنئ، نوم يې واخلئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

په طبيعت کې د الوتونکو او وحشي ژويو د ارزښت په هکله او هغه ګوابنې چې دوی ورسره مخامخ دي او داچې څرنګه بايد د هغو ساتنه او څارنه وشي په يوه مقاله کې وليکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتم لوست

۷، ۱ د کرنې او مالدارۍ څرنګوالی

په افغانستان کې د کرنې او مالدارۍ وضعیت څه ډول دی؟ ۱۵- شکل

ددغه څپرکي په لوستونو کې تاسې د افغانستان له کرنې او مالدارۍ سره آشنا شوئ.

ددې څپرکي په پای کې غواړو چې په خپل هیواد کې د کرنې او مالدارۍ پر وضعیت یوه کتنه وکړو:

افغانستان یو کرنیز هیواد دی. اصلا هغه هیوادونه چې زیات شمیر خلک یې په کرنه بوخت دي، پرمختللي نه بلل کیږي. افغانستان چې یو پرمختیایي هیواد دی، زیاتره وګړي یې په سیده او څهٔ هم په ناسیده توګه خپلې د ژوند اړتیاوې له کرنې او مالدارۍ څخه پوره کوي.

سره له دې چې د افغانستان اقتصاد په خو وروستیو کلونو کې ښه شوی او وده یې موندلې، خوبیاهم دغې ودې لوږه او بیوزلي له منځه نه دي وړي. په اوسني وخت کې شپږنیم میلیونه وګړي نه شي کولای خپلې ورځنۍ ډیرې لږې خوراکي اړتیاوې پوره کړي.

په سلوکې ۲۴ کورنۍ هره ورځ ډیر لږ خوراکي لګښت لري او د ټول هیواد په سلوکې ۳۰ نفوس د خپلې اړتیا څخه لږ خوراکي توکي مصرفوي. په سلوکې ۴۰ له درې کلنۍ څخه د ټیټ عمر ماشومان د وزن په کمښت (خوارځواکۍ) باندې اخته دي او په سلوکې ۶.۷ یې له همدې امله مري. په ټولیزه توګه د هیواد په سلوکې ۴۴ وګړي په بیلابیلو کچو د خوراکي توکو ستونزه لري.

که چیرې د افغانستان له اوبو او ځمکې څخه سمه ګټه واخیستل شي، زموږ د کرنې او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶- شکل

په انځور کې يو سړی ليدل کيږي چې غنم ريبي

ځارويو محصولات به څو څو ځله اوچت شي، نه يوازې دا چې کورنۍ اړتياوې به مو بشپړې شي، بلکې د کرنيزو محصولاتو د صنايعو او د هيواد د صادراتو په وده کې به هم بنسټيي رول ترسره کړي.

هغه لاملونه (عوامل) چې د هيواد د کرنې او مالدارۍ د چارو په پرمختګ، پراختيا او يا هم د هغو په محدوديت اغيزه لري، هغه طبيعي (لکه اقليم، د ځمکې جوړښت او خاوره)، بشري (لکه، کارځواک او د کارګرانو تخنيکي کچه، فني او د بزګرانو خبرتيا او پوهه) اقتصادي (لکه پانګه، د خرڅلاو بازارو حمل او نقل او نور) او په پای کې سياسي لامل يعنې د حکومت سياست دی.

له طبيعي لاملونو څخه يوهم اقليم دی چې د کرنيزو توکو په څومره والي او څرنګوالي سيده اغيزه لري. د هوا د سوړ والي او اوږده ژمي له امله د هيواد په ځينو لوړو سيمو لکه په کابل، ګرديز، غزني او يو شمير مرکزي ولايتونو کې کرنه يوازې په يو فصل کې کيږي.

• د اورښت کمښت او د اوبو نشتوالی هم د هيواد کرنې ته ځينې وخت ډير زيان اړوي.

• په هيواد کې د اوبولګولو سيستم ښه پرمختګ نه دی کړی، د افغانستان د سيندونو د اوبو جريان په کره توګه نه دی څيړل شوی او نه يې هم له اوبو څخه سمه استفاده کيږي، همدارنګه د اوبو لګولو ډيرې آسانتياوې يا د بزګر په مټ ياهم د سيمه ييزو موادو په واسطه ترسره کيږي.

• د کرنې په برخه کې پانګه اچونه هم کمزورې ده او تر اوسه پورې دهيواد په ډيرو هغو سيمو کې چې کرنه يې اوبو لګولوته اړتيا لري، د اوبو ذخيره کولو بندونه نه لري او د پام وړ ويالو جوړولو او دکانالونو کيندلوته پاملرنه نه ده شوې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بزگران او مالداران هم داسې پوره پانګه نه لري چې د خپلې مالدارۍ او کرنې بنه بنه او عصري کړي او اصلاح شوي کرنيز تخمونه، د ناروغيو او افاتو ضد درمل، کيمياوي سرې او کرنيز ماشينونه ورباندې واخلي.

په ټوليزه توګه ويلای شو چې په افغانستان کې کرنه او مالداري تر ډېره پورې په دوديزه بڼه پرمخ وړل کيږي چې د کرنيزو چارو لويه موخه يوازې د بزګر د کورنۍ د اړتيا بشپړول دي.

په کار ده چې کرنه او مالداري په عصري او پرمختللې بڼه ترسره شي، د اوبو لګولو سيستم بايد منظم شي او د هغه نور پرمختګ او بنه والی هم په پام کې ونيول شي، بايد د کرنې او مالدارۍ فارمونه او د څارويو روغتيايي کلينيکونه پراخه شي، د کروندې او مارکيټ ترمنځ غځيدلې لارې بايد جوړې او فابريکې او صنعتي مرکزونه بايد کرنيز توکي په صنعتي محصولاتو واړوي او د توکو ارزښت او کيفيت ښه کړي او دې ډول صنعتي مرکزونو ته پراختيا ورکړل شي. له دې پرته د کرنې او مالدارۍ برخې ته د پانګې اچونې د پاملرنې د را اړولو په خاطر بايد د منځنۍ او اوږدې مودې پرمختيايي پلانونه عملي شي، طبيعي سرچينې، څرځايونه او ځنګلونه بايد وساتل شي او له هغو څخه په دايمي او معقوله توګه ګټه واخيستل شي.

۱۷- شکل

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۸- شکل

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې دوه ډلې شي او د ښاغلي ښوونکي د لارښوونې سره سم دې د کرنې او مالدارۍ د ستونزو په هکله او دا چې په څه ډول باید دغه ستونزې له منځه یو وړل شي، بحث وکړي او د خپل بحث پایله دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱ـ په هیواد کې کوم لاملونه د کرنې او مالدارۍ د پرمختګ خنډ ګرځېدلي، نوم یې واخلئ.
۲ـ څرنګه کولای شو چې په هیواد کې د کرنې او مالدارۍ حالت ښه کړو، توضیح یې کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د لومړي څپرکي مهم ټکي او لنډیز ولیکئ او بیایې په ټولګي کې وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم څپرکی
انرژي او کانونه

په دې څپرکي کې لولو:

- انرژي او د هغې اهميت
- د انرژۍ د نوي کېدو او نه نوي کېدو وړ سرچينې (منابع)
- برېښنا
  - د اوبو برېښنا
  - حرارتي برېښنا
- د ډبرو سکاره او زمورږ په هېوادکې د هغو کانونه
  - د صوف درى د ډبرو سکرو کان
  - د آشپشتې د ډبرو سکرو کان
  - د کرکر د ډبرو سکرو کان
  - د هرات د سبزک د مسجد چوبي د ډبرو سکرو کان
- نفت او گاز
  - نفت
  - گاز
- د هېواد نفت لرونکي حوزې
- فلزات
- د فلزاتو د کانونو اقتصادي اهميت
- د ودانۍ د ډبرو کانونه
- قيمتي ډبرې
  - الماس
  - لاجورد
  - لعل
  - زمرد
- د کانونو او انرژۍ د حالت څېړنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي عمومي هدفونه

زده کوونکي به د دغه څپرکي په لوستلو سره لاندنیو پوهنیزو موخوته ورسیږي:

- زده کوونکي به د بشر په ژوندکې د انرژي په اهمیت پوه شي.
- د هیواد د انرژۍ له منابعو او د هغو له اندازې څخه به خبر شي.
- په اقتصادي برخه کې به د فلزاتو پر اهمیت وپوهیږي.
- د هیواد د فلزاتو کانونه به وپیژني.
- د ودانیو جوړولو د ډبرو دکانونو او د هغو د اقتصادي اهمیت په هکله به پوه شي.
- د هیواد کریمه احجار (قیمتي ډبرې) کانونه او د هغو اقتصادي ارزښت به وپیژني.

زده کوونکي به د دغه څپرکي په لوستلو سره لاندنیو مهارتي هدفونوته ورسیږي:

- زده کوونکي به وکولای شي چې د انرژۍ اهمیت بیان کړي.
- د انرژۍ د ډولونو نومونه به واخېستلای شي.
- د فلزاتو اقتصادي اهمیت به بیان او د هغو دکارولو مهم ځایونه به توضیح کړي.
- د هیواد د فلزاتو مهم کانونه به د نقشې پرمخ وښودلای شي.
- د ودانیو او ګرانبیه تیږو کانونه به وپیژندلای شي.
- د ودانیو د تیږو اقتصادي اهمیت به توضیح کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهم لوست

۱،۲ انرژي او د هغې اهميت

۱۹- شکل

د لمريز او به تودوونکي (کلکتور) انځور

د انرژۍ په هکله څه پوهيږئ؟

انرژي هغه ځواک يا قوت دی چې په هغې سره په صنايعو، ماشينونو او صنعتي توليداتو کې خوځښت راځي.

زموږ په هيواد افغانستان کې د انرژۍ زياتې سرچينې شته چې هم د ځمکې پرمخ او هم تر ځمکې لاندې موندل کيږي.

په اوسني وخت کې د افغانستان صنايع انرژي ته اړتيا لري، چې لوی او کوچني ماشينونه وګرځوي. په افغانستان کې انرژي لوی اهميت لري، سوداګري، صنعت. ليږدول او نورې حياتي چارې په سيده(مستقيمه) توګه په انرژۍ پورې تړلې دي.

د انرژۍ مهمې سرچينې د ډبرو سکاره، نفت، ګاز، اوبه ، باد، لمر او نورې دي.

- د ډبرو سکاره په افغانستان کې د انرژۍ يوه مهمه سرچينه ده، په تيره بيا په اوسني وخت کې چې د انرژۍ نورې سرچينې لکه نفت او ګاز قيمتي دي، نو ځکه د ډبرو سکاره د انرژي د يوې نسبتا ارزانه سرچينې په توګه د ارزښت وړ دي.

د ډبرو سکرو يوه برخه په صنعت کې او نورې برخې يې د سون توکو په توګه په کاريږي، سربېره پر دې نفت هم زموږ په هيواد کې د انرژۍ د توليد د يوې سرچينې په توګه د ځانګړي ارزښت لرونکي بلل کيږي.

- هغه څيړنې چې د نفتو د پلټنې په برخه کې له ۱۳۱۵ هـ ل کال څخه راپدې خوا د افغاني او بهرنيو جيولوجيستانو له خوا ترسره شوي دي، ښکاره کوي چې د هيواد په ډيرو سيمو، لکه: د شمال په برخو، لويديځ او جنوب لويديځ کې د نفتو زيرمې شته.

- د انرژۍ د توليد يوه بله سرچينه طبيعي ګاز دی. طبيعي ګاز په افغانستان کې له مهمو کانونو څخه شميرل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کيږي چې په هيواد کې دننه د لګښت او بهرته د صادرولو له مخې لوړ ارزښت لري. د کورونو له روښانولو او تودولو پرته په پخلي او د صعنتي کارخايونو په کار اچولو کې هم اهميت لري.

- په افغانستان کې د اوبو له سرچينو د بريښنا انرژي ترلاسه کيږي، له بريښنا څخه د کورونو په روښانه کولو، پخلي او د برقي وسايلو په کار اچولو کې کار اخېستل کيږي. په افغانستان کې د انرژۍ يو شمير نور ډولونه هم شته، چې په ځينو کارځايونو کې ورڅخه کار اخېستل کيږي، ممکن په راتلونکې کې به په ټول افغانستان کې دود شي لکه:

۲۰- شکل

د سولر انرژۍ انځور چې په هغه سره د لمر انرژي زيرمه کيږي

د لمريزې بريښنا Solar Energy دستګاوې لمريز پمپونه، د اوبو لګولو لمريز پمپونه او لمريز څراغونه، چې د لمر له انرژۍ څخه کار اخلي. په دې وروستيو کلونو د اوبو او انرژۍ وزارت په پام کې لري چې د اتوميلياردو ډالرو په لګښت د کونړ او کوکچې په سيندونو باندې د اوبو د بريښنا بندونه جوړ کړي.
له هغې انرژۍ څخه د کار اخېستلو اغيزمنتوب چې طبيعي نوې کيدونکې سرچينې لري، لکه لمر، اوبه او باد د سکرو او تيلو د لګښت په برخه کې سپما رامنځته کوي.

د ټولګي دننه فعاليت

زده کوونکي دې دوه ډلې شي، لومړۍ ډله دې د انرژۍ او دويمه ډله دې په ورځني ژوند کې د انرژۍ د اهميت په هکله خبرې وکړي او د خپلو خبرو پايله به نورو ته و وايي.

پوښتنې

۱. انرژي تعريف کړئ او د هغې مهمې سرچينې وښيئ.
۲. ولې د ډېرو سکاره د انرژۍ له مهمو توکيو څخه شميرل کيږي؟
۳. د بريښنا د انرژۍ په توليد کې د اوبو د اهميت په هکله معلومات ورکړئ.
۴. د انرژۍ اهميت څرګند کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

تاسې په تيره شپه ـ ورځ کې له کوم ډول انرژۍ څخه کار اخېستی دی، د هغې په هکله معلومات ورکړئ چې له کومې سرچينې څخه ترلاسه، چيرته توليد او په څه ډول ستاسو په واک کې راغلې، په يوه پاڼه کې يې وليکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لسم لوست

۲، ۲ د انرژۍ د نوي کېدو او نه نوي کېدو وړ سرچينې (منابع)

۲۱- شکل

د انرژۍ په هکله څه پوهېږې؟ د سولر انرژي يا لمريزې برېښنا يو تصوير

د انرژۍ د نوي کېدو او نه نوي کېدو وړ سرچينې څه مفهوم لري؟

په طبيعت کې د انرژۍ دوه ډوله سرچينې شته: د انرژۍ هغه منابع (سرچينې) چې نوي کېږي او د انرژۍ هغه سرچينې چې د نوي کېدو وړتيا نه لري. دلته يې دواړه ډولونه په تفصيل سره لولو:

د انرژۍ د توليد د نوي کېدو وړ سرچينې هغو سرچينوته ويل کېږي چې په طبيعت کې په پوره اندازې سره موندل کېږي لکه اوبه، باد او لمر چې تل زموږ په چاپېريال کې شته، پای ته نه رسيدونکې دي او بيا نوي کېږي.

د انرژۍ نه نوي کېدونکې منابع يا سرچينې هغو سرچينوته ويل کېږي چې وروسته تر يوې مودې د هغو زېرمې پای ته رسيږي لکه د ډبرو د سکرو، نفتو، او ګازو زېرمې، چې وروسته له يوې مودې څخه يې په کانونو کې زېرمې پای ته رسيږي او انسان نشي کولای چې تل او په دوامداره توګه ورڅخه کار واخلي. حرارتي انرژي چې د ډبرو سکرو، نفتو او ګازو له سوځولو څخه ترلاسه کېږي، د چاپېريال د ککړتيا او د ځمکې د ډيرو توديدو لامل ګرځي.

زموږ په هيوا د افغانستان کې د انرژۍ دغه دواړه ډوله سرچينې لکه نوي کيدونکې او نه نوي کيدونکې تر کار لاندې دي.

په افغانستان کې ددې ترڅنګ چې د ډبرو د سکرو، نفتو او ګازو له نه نوي کيدونکو سرچينو څخه کار اخېستل کيږي، د انرژۍ د نوي کيدونکو سرچينو څخه هم کار اخېستل کېږي چې په دې کې يو هم اوبه د انرژۍ د نوی کيدونکو سرچينو يوه مهمه سرچينه ده.

هغه سيندونه چې مخ په ځوړ دي، د برېښنا د ترلاسه کولو لپاره ډېرې غوره سرچينې شمرل کېږي، چې د بندونو په جوړولو او د توربين په لګولو سره له هغو څخه برېښنا ترلاسه کولای شو.

۲۲ - شکل　　د لمریز دیگي انځور

له اوبو څخه ترلاسه کیدونکي بریښنا
د ډبرو له سکرو، نفتو او ګازو څخه
ارزانه ده. د اوبو بریښنا ځکه ارزانه په
لاس راځي چې د اوبو د دایمي جریان
څخه تولیدیږي. د بریښنا د تولید بله
سرچینه باد دی. زموږ د هیواد په ځینو
سیمو کې له باد څخه په ازمایښتي بڼه
د بریښنا ترلاسه کول پیل شوي دي،
ممکن په راتلونکي کې په ټول هیواد
کې پراختیا ومومي
.د بریښنا د تولید بله سرچینه لمر دی
چې په دې لړکې لمریز کولکتورونه
(اوبه ایشوونکې)، لمریز څراغونه، د پخلي دیګونه او نور یادولای شو چې له لمر څخه په کار اخېستو سره یې ډېرې غوره پایلې ترلاسه شوي دي. د لمریزو کولکتورونو څخه په کار اخېستلو سره زموږ په هیواد کې هم د بریښنا په لګښت کې سپما کیږي او هم د چاپیریال د ککړتیا مخه نیول کیږي: په اوسني وخت کې د هیواد په ځینو ولایتونو کې د لمر له انرژي څخه کار اخېستل پیل شوي دي او کار وربانديې روان دی.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې دوه ډلې شي. لومړۍ ډله دې د انرژۍ په نوي کیدونکو سرچینو او دویمه ډله دې د انرژۍ په نه نوي کیدونکو سرچینو باندې خبرې وکړي او د خپلو خبرو پایله دې نورو ته هم ووایي.

پوښتنې

۱. د ډبرو سکرو، نفتو او ګازو سرچینوته ولې د انرژۍ نه نوی کیدونکې سرچینې وایي.
۲. د انرژۍ د بیلابیلو سرچینو نوم واخلئ.
۳. د انرژۍ کومو سرچینوته نه نوې کیدونکې سرچینې وایي ناسم ځواب په نښه کړئ.
الف. اوبه　　ب. د ډبرو سکاره　　ج. باد　　د. لمر
۴. نوي کیدونکی او نه نوې کیدونکی انرژي یو بل سره څه توپیر لري؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

که چیرې ستاسې د اوسیدو په سیمه کې د انرژۍ د نوي کیدو وړ سرچینې څخه کار اخېستل کیږي، د هغې په هکله چې تولید شوې انرژي له کومې سرچینې څخه ترلاسه کیږي او څرنګه تولیدیږي، معلومات راټول کړئ او خپلو ټولګیوالو ته یې ووایاست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوولسم لوست

۲، ۳ برېښنا

۲۳ - شکل   د سروبي د برېښنا د فابريکې تصوير

په افغانستان کې له برېښنا څخه د کومې موخې لپاره کار اخېستل کېږي؟
له برېښنا څخه د مهمې سرچينې په توګه په ټولو صنعتي او اقتصادي چارو، د ښارونو او کورونو په رڼانه کولو او برقي وسايلو کې کار اخېستل کېږي. زموږ په هېواد کې له برېښنا څخه کار اخېستل د شلمې پېړۍ له لومړۍ نيمايي څخه پيل شوي دي او په صنعت او ټولنه کې يې ژور بدلون راوستی دی.
په افغانستان کې لومړی ځل د امير عبدالرحمن خان د سلطنت پرمهال د برېښنا يوې کوچنۍ کارخانې په کار پيل وکړ چې د يوې ډينمو په بڼه وه او يوازې ځلوېښت څراغونه يې روښانه کول. دغې ډاينمو په ۱۲۷۲ هـ . ل کال په کار پيل وکړ او د ارګ د روښانه کولو لپاره ورڅخه کار اخېستل کېده.
وروسته په ۱۲۷۵ – ۱۲۷۷ هـ . ل کې يو شمېر نورې د برېښنا کوچنۍ دستګاوې چې د براس په انرژۍ يې کار کاوه، يو په بل پسې په کار ولوېدې. په ۱۲۹۰ هـ . ل کې په جلال آباد کې د ۱۹ کيلو واټو په قدرت د برېښنا يو ماشين د براس په واسطه په کار پيل وکړ او وروسته په پغمان کې په ۱۲۹۶ هـ . ل کال کې د ۱۵ کيلو واټو په ورتيا له براس څخه د برېښنا د توليد يوه کوچنۍ دستګاه په کار واچول شوه.
په افغانستان کې د برېښنا د ترلاسه کولو لپاره د برېښنا له بندونو څخه هم کار اخېستل کېږي.د برېښنا هغه بندونه چې په هېواد کې جوړ شوي دي، له ځلوېښتو کالو را په دې خوا يې کوم پرمختګ نه دی کړی نو ځکه د هېواد اوسنۍ اړتيا نشي پوره کولای.
په اوسني وخت کې چې د ښارونو نفوس ډېر زيات شوی دی. برېښنا ته د خلکو ورځ په ورځ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سروبي د برېښنا د فابريکې تصوير

۲۴ - شکل

زیاتیدونکی اړتیا هم ډېره شوې ده. د برېښنا د ماستر پلان له مخې، افغانستان د ۲۴۰۰۰ میګاواټه برېښنا وړتیا لري، چې په هغې کې ۲۳۰۰۰ میګاواټه یې د اوبو برېښنا او پاتې نوره یې حرارتي برېښنا ده چې د طبیعي ګاز، د ډبرو سکرو او نفتو له سرچینو څخه یې ترلاسه کول په پام کې نیول شوي دي. د هغې تولیدول او پرمختګ ډېرې زیاتې پانګې ته اړتیا لري. افغانستان د برېښنا د انرژۍ د تولید د چټکوالي سره سره، د نړۍ او ګاونډیو هیوادو پرتله وروسته پاتې دی.

په ۱۹۷۶ م کال کې په نړۍ کې په منځنۍ توګه په یوه ساعت کې د برېښنا د سړي سر تولید اندازه ۱۷۱۴ کیلوواټه وه، په همدې کال کې په افغانستان کې د هرتن لپاره د برېښنا د انرژۍ تولید په یوه ساعت کې ۴۱ کیلوواټه و، چې د نړۍ پرتله ۴۲ ځله کم ګڼل کیږي. زموږ په هیواد کې د اوبو برېښنا انرژي د برېښنا د بندونو په جوړولو سره ترلاسه کیږي چې یو شمیر پروژې یې دادي: د نغلو د برېښنا بند، د سروبي د برېښنا بند، د ماهیپر د برېښنا بند، د درونټې د برېښنا بند، د کجکي او جبل السراج د برېښنا بند چې وروسته به پوره خبرې ورباندې وشي.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په څو ډلو وویشل شي، هره ډله دې په ورځني ژوندکې د برېښنا د اهمیت په هکله خبرې وکړي او د خپلو خبرو پایله دې نورو ته واوروي.

پوښتنې

۱. د برېښنا لومړنۍ دستګاه د کوم پاچا پرمهال او په کوم ځای کې جوړه شوه؟
۲. له برېښنا څخه په کومو چارو کې کار اخیستل کیږي؟
۳. افغانستان د څومره میګاواټه اوبو برېښنا وړتیا لري او پاتې د اړتیا وړ برېښنا به په هیواد کې له کومو سرچینو څخه ترلاسه شي؟
۴. د هیواد د نامتو بندونو نوم واخلئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

ستاسې په ښوونځي او کور کې برېښنا شته که نه؟ که وي، له کومې سرچینې څخه ترلاسه کیږي، د هغې میاشتنۍ لګښت اوبیه څومره ده، د هغې په اړه معلومات راټول او په بل راتلونکي ساعت کې د هغې په اړه خبرې وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولسم لوست

الف ـ د اوبو برېښنا

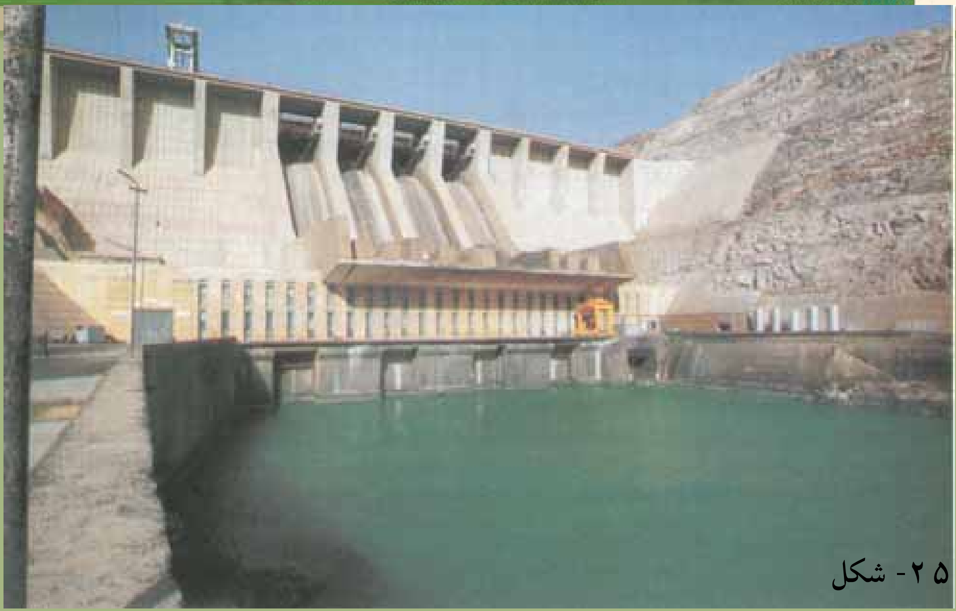

۲۵ - شکل

د نغلو د اوبو د برېښنا د تولید فابریکه

په افغانستان کې د اوبو د برېښنا بندونه پرکومو سیندونو جوړ شوي او زموږ د خلکو پر اقتصادي ژوند باندې کومې اغیزې لري؟

د شلمې پیړۍ له نیمايي را وروسته په صنعت او د بشریت د ژوند په نورو برخو کې برېښنا د انرژۍ د یوې مهمې سرچینې په توګه پېژندل شوې ده او د هغې ترلاسه کول او لګول په چټکۍ پرمخ تللي دي.

د برېښنا د ورځ په ورځ زیاتیدونکي ارزښت له مخې دافغانستان د روانو اوبو سروې ترسره شوې ده او داسې ویل شوي دي چې افغانستان د زیاتو غرونو د لرلو له کبله، څه ناڅه پر هریوه سیند باندې د برېښنا د بندونو د جوړولو ډېرښه امکانات لري. په حقیقت کې د افغانستان سیندونه د برېښنا د ترلاسه کولو لپاره تر ټولو اقتصادي سرچینې دي.

په افغانستان کې د هغو لومړنیو سروې ګانو او څېړنو د پایلې له مخې چې د برېښنا د تولید په برخه کې ترسره شوي، داسې ښکاري چې د افغانستان له سیندونو څخه په هر ساعت کې ۲.۵ میلیونه کیلو واټه برېښنا ترلاسه کیداې شي، خو اوس دغه سرچینې ډېر لږ ترکار لاندې دي.

په اوسني وخت کې برېښنا نه یوازې له سیندونو څخه بلکې له حرارتي سرچینو لکه د ډبرو له سکرو، نفتو او ګازو څخه هم ترلاسه کیږي. افغانستان د اوبو د برېښنا د تولید بیلابیلې دستګاوې لري چې په لاندې توګه دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱) د جبل السراج د برېښنا فابريکه

د جبل السراج د برېښنا دستګاه د سالنګ پر سيند باندې جوړه شوې ده، له توربين سره يوځای يې لوړوالی ۳۷ متره دی. هغه اوبه چې په توربين باندې راځي په يوه ثانيه کې لس متره مکعبه دي. د جبل السراج ددستګاه د جوړولو کار په ۱۲۹۴ هـ . ل. کال کې پيل او په ۱۲۹۹ هـ . ل. کې بشپړ شو. درې توربينونه لري چې مجموعي ظرفيت يې ۱۵۰۰ کيلو واټه دی. ددغې دستګاه استهلاکي دوره پوره شوې ده او بيارغاونې ته اړتيا لري، خو بيا هم دوه توربينونه يې کارکوي. د جبل السراج له برېښنا څخه د جبل السراج او چاريکارو د ښارونو په روښانه کولو او د ګلبهار د فابريکې په کار اچولو کې کار اخېستل کېږي.

۲-د وردګو د چک د برېښنا بند

د چک د برېښنا بند د جوړولو کار په ۱۳۱۶ هـ.ل کال د غوايي په مياشت کې د ۱۵ ميليونه افغانيو په لګښت سرته ورسيد دا بند ۳۰۰ متره اوږدوالی ۱۳ متره پندوالی او په کښتنی برخه کې ۹ متره جګوالی او د شرشرې جګوالی يې ۲۷ متره دی چې ۴۰۰۰ متره اوږده نهر څخه په ګته اخېستنه ۱۷ متره مکعبه اوبه په ثانيه کی دری توربينونه چې ۳۳۰۰ کيلوواټه توان لری فعالوی. لاس ته راغلې برېښنا د هوايي سيم په وسيله د ۵۵ کيلو مترو په اوږدالی او د ۵۵ ستنو په وسيله کابل ته ليږدول شوی و. بايد وويل شي چې د نومورې دستګاه د برېښنا لاس ته راوړنه نظر د اوبو اندازی ته فرق کوي.

۳) د پلخمري د برېښنا بند

دغه بند په ۱۳۲۰ هـ . ل کال د کندز پر سيند باندې جوړه شوې چې د برېښنا لوړ ظرفيت يې په يوه ساعت کې ۴۸۰۰ کيلو واټه دی. په ۱۳۳۶ هـ . ل. کې د پلخمري لومړی او دويمه دوه نورې دستګاوې هم په يوه ساعت کې د ۹۰۰۰ کيلو واټه ظرفيت په لرلو سره د پخوانې شوروي اتحاد د متخصصينو له خوا جوړې او په ۱۳۴۱ هـ . ل. کې يې په کار پيل وکړ. اوسنې وخت کې د پلخمري د برېښنا د بند توربينونه بيارغول شوي دي او ترګټې اخېستنې لاندې دي. د هغه له برېښنا څخه د بغلان د نساجي په فابريکې، سيلو، د موټرو د ترميم په فابريکې او د بغلان ښار په روښانه کولو کې کار اخېستل کيږي.

۴) د کجکي د برېښنا بند

د هلمند د ولايت د کجکي په ولسوالی کې د برېښنا د توليد يوه لويه دستګاه ده چې له کندهار ښارڅخه ۱۵۰ کيلومتره شمال لويديځ کې ده. په دغې ولسوالی کې د هيواد د برېښنا تر ټولو لويه دستګاه په پام کې نيول شوې وه چې د برېښنا د توليد ظرفيت يې ۱۲۰۰۰۰ کيلو واټه اټکل شوې و. د جوړولو کار يې په ۱۳۳۰ هـ . ل. کې پيل او په ۱۳۳۲ هـ . ل. کې بشپړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شو. په کجکي کې د برېښنا د تولید اوسنی دستګاه په یوه ساعت کې ۳۳۰۰۰ کیلو واټه برېښنا تولیدولای شي چې د کندهار ښار، هلمند، لشکرګاه ښار او ګرشک، سنګین، کجکي او د موسی قلعه ولسوالیو او د همدغو سیمو په صنعتي تاسیساتو کې لګول کیږي. له دې کبله چې ډېر کلونه ورڅخه کار اخېستل شوی دی، توربینونه یې استهلاک شوي دي خو په دې وروستیو کې د امریکې د متحده ایالاتو د پرمختیایي ادارې په مرسته بیارغول شوي دي.

۵) د سروبي د اوبو د برېښنا بند

د سروبي د اوبو د برېښنا دستګاه په سروبي کې د کابل د سیند د پاسه، د کابل سیند سره د پنجشیر د سیند د یو ځای کېدو په ۱۵ کیلومتري واټن کې، د سمندر له سطحې څخه د ۱۵۹۶ مترو په لوړوالي کې جوړه شوی ده. دغه دستګاه دوه توربینونه لري چې د هر توربین د برېښنا د تولید اندازه په یوه ساعت کې ۱۱۰۰۰ (د دواړو یې ۲۲۰۰۰) کیلو واټه کیږي. د جوړولو کاریې په ۱۳۳۰ هـ .ل. کال کې پیل او په ۱۳۳۶ هـ .ل. کال کې پای ته ورسید. د سروبي د برېښنا دستګاه دوه ښیګڼې لري: لومړی داچې د کابل ښار او صنعتي مرکزونو ته نږدې ده او بل داچې د وریښمو د تنګي په برخه کې د کابل پر سیند باندې جوړه شوې ده چې په پوره اندازه اوږدوالی او ځوړلري، چې د دغې ځانګړتیا په لرلو سره په هر څو کیلومتره واټن کې طبیعي ځوړ جوړوي او د وریښمو د تنګي په برخه کې ورڅخه ډېر کار اخېستل کیږي.
د اوسني وخت په پسرلي د سروبي په برخه کې د کابل د سیند دبت په پسرلي کې په یوه ثانیه کې ۷۴ متر مکعبه اوبه دي. سربېره پر دې دغه سیند په کال کې او وه میاشتې پوره اندازه اوبه لري، خو په پنځو نورو میاشتو یعنې له تلې څخه تر کب میاشتې پورې د کابل د سیند اوبه کمیږي. له همدې امله د سروبي ددغې دستګاه اوسنی وړتیا په یوه ساعت کې ۲۲۰۰۰ کیلو واټه ده. د سروبي د اوبو د برېښنا د توربین د بیارغونې قرار داد له جرمني زیمنس کمپنی سره شوی کاریې بشپړ او تر استفادې لاندې دی. د سروبي له برېښنا څخه د کابل ښار د روښانه کولو، د ګلبهار د فابریکې او د مرکز د یو شمیر نورو صنعتي مؤسسو د فعالیت په خاطر کار اخېستل کیږي.

۶) د ماهیپر د برېښنا فابریکه

نوموړې فابریکه د کابل ښار ختیځ ته په ۴۰ کیلومتره واټن کې د دریو توربینونو په لرلو سره د کابل پر سیند جوړه شوې چې هر توربین یې په یوه ساعت کې ۲۲۰۰۰ (ټول ۶۶۰۰۰) کیلو واټه د برېښنا تولید لري. د جوړولو کاریې په ۱۳۳۱ هـ . کال. پیل او په ۱۳۴۵ هـ . کال. کې بشپړ شو او ګټې اخېستل ورڅخه پیل شول. دا یوه موسمي فابریکه ده. د اوبو د زیاتوالي پرمهال فعاله وي، خو د اوبو د کمښت پرمهال ولاړه وي. دغه فابریکه د اوبو راګرځولو بند لري خو د اوبو زیرمه نه لري، کله چې په اوړي کې دسیند اوبه لږې شي، دغه فابریکه پرچاویږي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو په ژمي او پسرلي کې بيرته په کارباندې پيل کوي. د دغې فابريکې د بيارغاونې قرار داد د جرمني د زيمنس کمپنۍ سره لاسليک شوی او اوس ترګټې اخېستنې لاندې ده.
له برېښنا څخه يې د کابل په ښار کې استفاده کيږي.

۷) د درونټې د برېښنا فابريکه

د ننګرهار په ولايت کې ددغې فابريکې د جوړولو کار په ۱۳۳۹ هـ .ل. کال پيل او په ۱۳۴۳ هـ .ل. کې بشپړ او ګټه اخېستنه يې پيل شوه. دغه فابريکه درې توربينونه لري چې د برېښنا د توليد ټول ظرفيت يې په يوه ساعت کې ۱۲۰۰۰ کيلو واټه دی. اوس يې د استهلاک دوره بشپړه شوې، خو بياهم د اقتصادي موجود حالت له کبله کار ورڅخه اخېستل کيږي. تخنيکي وضعيت يې د اضافي پرزو د نشتوالي له کبله د انديښنې وړدی، خو د فابريکې عادي سمون کله کله ترسره کيږي. د جلال آباد په ښارکې له لس زرو کورونو څخه زيات او ګڼ شمير کورنۍ ترې کار اخلي. اوسني وخت کې چې د جلال اباد د ښار نفوس ورځ په ورځ مخ په زياتيدو دی، موجوده برېښنا يوازې په سلوکې ۳۰ وګړو او صنايعو ته بسيا ده.
خو پاتې وګړي د سانتي ګراد ۴۵ـ۵۰ درجو تودوخه کې د برېښنا له رڼا څخه بې برخې دي.
ددغې فابريکې له توليد شوې برېښنا څخه د جلال آباد ښار د روښانه کولو، صنعتي موسسو او د ۳۲۵۰۰ جريبه ځمکې د اوبو د پمپ کولو لپاره کار اخېستل کيږي. کيدای شي د درونټې د برېښنا د فابريکې بيارغونه د متحده ايالاتو د پرمختيايي اداري له خوا مرستو څخه پيل شي، څېړنه وربانديې روانه ده.

۸) د نغلو د برېښنا د بند فابريکه

د نغلو د اوبو د برېښنا د توليد فابريکه د افغانستان د برېښنا د توليد تر ټولو لويه فابريکه ده چې د کابل ښار ختيځ ته د ۷۰ کيلومترو په واټن کې جوړه شوې او څلور توربينونه لري چې ټوله ورتيا يې په يوه ساعت کې ۱۰۰۰۰۰ کيلو واټه کيږي.
د نوموړي بند د جوړولو کار په ۱۳۳۹ هـ . ل. کال پيل او په ۱۳۴۶ هـ . ل. کال بشپړ او د ګټې اخېستو وړ وګرځيد.
د دغې پروژې بنسټي موخه له يوې خوا د سروبي د اوسنيو او نورو وروستيو فابريکو لپاره د اړتيا وړ اوبو زيرمه کول او ويشل اوله بلې خوا د کابل د حوزې لپاره د برېښنا توليد و. د نغلو د اوبو اصلي سرچينه د کابل او پنجشير سيندونه دي. د زياتو کلونو په تيريدو سره د نغلو د برېښنا د بند د فابريکې وسايل زاړه شوي دي، د هغې د بيا رغونې د کار پرمخ بيول له يوې روسی کمپنۍ سره لاسليک شوي او پرمخ روان دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ازبکستان د برېښنا شبکه

د ازبکستان د برېښنا د پروژې غځول په ۱۳۸۶ هـ.ش. کال کې پیل، وروسته کابل ښار او ځینو نورو ولایتونوته وشول، فعالیتونه یې په لاندې ډول دي.

الف: ۱- له ازبکستان څخه تر حیرتانو پورې د ۵۳ کیلو مترو په اوږدوالي د ۲۲۰ کیلو واټو د بل سرکت مزي غځول او د برېښنا لیږدول.

۲- د مزار شریف له نایب آباد څخه ۲۲۰ کیلو واټه د بل سرکت مزي د ۲۳ کیلو مترو په اوږدوالي غځول او د برېښنا لیږدول.

۳- له نایب آباد څخه تر پلخمري پورې د ۱۶۴کیلو مترو په اوږدوالي ۲۲۰ کیلو واټه برېښنا مزي غځول او دبرېښنا لیږدول چې په ۱۳۸۷ هـ.ش کال کې بشپړ شول او ۳۰۰ میگا واټه برېښنا لري.

ب: ۱- له پلخمري څخه کابل ته د ۲۰۲ کیلو مترو په اوږدوالي د ۲۲۰ کیلو واټو د ډبل سرکت د برېښنا د مزي غځول او د برېښنا لیږدول، د چمتلي دښته کې د ۳۲۰ میگا واټه امپیر په ظرفیت د ۲۲۰/۱۱۰ کیلو واټو سب ستیشن دوداني جوړیدل.

له حیرتانو څخه تر کابله پورې د نوموړي مزي په غځولو کې په (۱۳۸۳) هـ . ش. کال کې اوسپنیزې کتاره لرونکي پایې (ستنې) کارول شوي دي.

په سالنگونو کې هم ځینې ستنې ۳۸۰۰ متره د بحر له سطحې لوړې درول شوي دي. چې تر یوه بریده پورې په کابل ښارکې د خلکو اړتیا بشپړوي. مجموعي ظرفیت یې په یوه ساعت کې ۱۰۰۰۰۰۰ کیلو واټه کیږي.

لاندنی جدول د ډیزلي، آبي او حرارتي برېښنا د تولید او توربد اندازه ښیي (په یو ساعت کې ۱۰۰۰ کیلو واټه)

کلونه	د اوبو برېښنا	حرارتي برېښنا	ډیزلي برېښنا	له بهر څخه واردیدونکې برېښنا
۱۳۸۲	۶۳۱،۷	۱۹۴،۰	۰،۰۱	—
۱۳۸۳	۵۶۴،۵	۲۱۵،۱	۳،۱	—
۱۳۸۴	۶۷۱،۳	۲۳۵،۱	۱،۰	۱۳۶،۵
۱۳۸۵	۶۴۵،۹	۲۶۷،۳	۴،۰	۵۹۴،۱
۱۳۸۶	۶۸۳،۸	۲۶۶،۵	۵۷،۰	۷۸۴،۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو وویشل شي: یوه ډله به د نغلو او سروبي او بله ډله به د درونټې او ماهیپر او دریمه ډله به د جبل السراج او پلخمري د بریښنا د بند د ارزښت په هکله خبرې وکړي او پایله به یې خپلو نورو ټولګیوالوته و وایي.

پوښتنې

۱. د افغانستان تر ټولو پخوانۍ د بریښنا د تولید فابریکه کومه یوه ده او کلنۍ ظرفیت یې څومره دی؟

۲. د سروبي او ماهیپر په فابریکه کې له تولید شوې بریښنا څخه چیرته کار اخیستل کیږي؟

۳. د نغلو د پروژې اساسي موخې او هدفونه بیان کړئ.

۴. د افغانستان له سیندونو څخه د ترلاسه کیدونکې بریښنا اندازه څومره اټکل شوې ده په لاندنیو څلورو ځوابونو کې یې سم ځواب په نښه کړئ.

۵. د ازبکستان د بریښنا مزي په څه وخت بشپړ او څومره میګاواټه ظرفیت به ولري؟

الف. په یوه ساعت کې ۱،۸ میلیون کیلوواټه　　ب. په یوه ساعت کې ۲،۵ میلیون کیلوواټه

ج. په یوه ساعت کې ۳،۵ میلیون کیلوواټه　　د. په یوه ساعت کې ۱،۵ میلیون کیلوواټه

له ټولګي څخه بهر فعالیت

لاندنی جدول په ترتیب سره په خپلو کتابچو کې بشپړ کړئ.

د سابقې له مخې	د ظرفیت له مخې
د جبل السراج د بریښنا فابریکه	نغلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب ـ حرارتي برېښنا

۲۶- شکل

ایا په افغانستان کې له حرارتي برېښنا څخه کار اخېستل کیږي؟

دکابل په ښارکې د حرارتي برېښنا د فابریکې یو تصویر

حرارتي برېښنا چې معمولا د ډېرو سکرو، نفتو او ګازونو له سوځولو ترلاسه کیږي، په افغانستان کې د برېښنا د تولید بنه سرچینه ده چې د اوبو له برېښنا څخه وروسته په دویمه درجه کې د استفادې وړ ده.

د ډیزلي برېښنا لومړنۍ فابریکه په ۱۳۵۱ هـ . ل کال په کابل کې جوړه شوه، یو کال وروسته بیا یوه بله کوچنۍ فابریکه په یوه ساعت کې د ۳۰۰ کیلو واټو په ظرفیت د کندهار د وړې اوبدلو د فابریکې لپاره جوړه شوه. همدارنګه په ۱۳۳۱ هـ . ل کال کې د ډیزلي برېښنا د تولید دوه ماشینونه د ۵۰۰ کیلو واټو په ظرفیت د هرات په ښار کې په کار اچول شوي وو. د انرژۍ او اوبو د وزارت د ۱۳۸۵هـ . ل کال د راپور له مخې د افغانستان د حرارتي برېښنا د ټولو فابریکو ظرفیت په یوه ساعت کې ۴۲.۷ زره کیلو واټو ته رسیده چې د ټول هیواد د برېښنا فابریکو په سلوکې ۱۲.۵ یې جوړاوه. په اوسني وخت کې کوچنۍ ډیزلي فابریکې په ځینو ښارونو او ولایتونو لکه په مزارشریف، شبرغان، تخار، هرات، غزني او کابل کې د برېښنا مهمې وسیلې شمیرل کیږي. چې د سون توکي یې تیل او په ځینو ځایونو کې ګاز دي دلته به دافغانستان د حرارتي برېښنا په فابریکو باندې خبرې وشي.

۱ـ د مزارشریف د حرارتي برېښنا فابریکه

د هیواد حرارتي برېښنا تر ټولو لویه فابریکه ده چې د مزارشریف د ښار د لویدیځ په ۲۰ کیلومتري واټن کې موقعیت لري او په هغې کې هغه ګاز سوځول کیږي چې د جوزجان څخه په نل لیکه کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

رالیږدول کیږي. دغه فابریکه په ۱۳۴۳ هـ . ل کال کې د یوه روسي انستیتوت له خوا د هغه وخت دکانو او صنایعو وزارت په غوښتنه جوړه شوه.
د نوموړې دستګاه ظرفیت په یوه ساعت کې ۳۶ زره کیلو واټه دی چې د طبیعي ګازو درې توربینونه لري او تر ۴۸ زره کیلو واټو پورې د زیاتولو وړتیا هم لري. ددغې فابریکې ۲۴ زره کیلو واټه بریښنا دکیمیاوي سرې د فابریکې لپاره او ۱۲۰۰۰ کیلو واټه نوره بریښنا یې د مزارشریف د ښار د روښانه کولو لپاره په پام کې نیول شوې وه.

۲ـ د هرات او کندهار د ښارونو د حرارتي بریښنا فابریکې

دکندهار په ښار کې د ۳۰۰۰ کیلو واټو په ظرفیت د حرارتي بریښنا فابریکه په کار پیل کړی و چې اوس یې ظرفیت ۱۲۰۰۰ کیلو واټه دی او په راتلونکې کې به نورهم لوړ شي. د هرات د بریښنا حرارتي دستګاه په یوه ساعت کې ۱۲۰۰۰ کیلو واټه ظرفیت لري چې له ډیزلو پرته په هغې کې د ډیرو سکاره هم سوځول کیږي.

۳ـ د کابل د بریښنا حرارتي فابریکه

دغه فابریکه د کابل د ښار په شمالي برخه کې د خیرخانې مینې د غاښي ترخنګ جوړه شوې ده، له دې امله چې د کابل په حوزه کې د اوبو کمښت تر سترګو کیده نو د دغې فابریکې د جوړولو کار په ۱۳۵۵هـ . ل. کال پیل او په ۱۳۵۷هـ . ل کال کې بشپړ شو. نوموړې فابریکه د ۴۵ زرو کیلو واټو په ظرفیت سره د نړیوال بانک په مالي مرسته بیا ورغول شوه چې د کابل ښار په سلوکې ۴۰ بریښنا بشپړوي، خو له ازبکستان څخه د واردې شوې بریښنا په راتګ سره دغه فابریکه پرچاوه شوې ده چې دوه توربینونه لري او د سون توکي یې ډیزل دي.
د کابل د ښار ختیځ ته د هودخیلو په سیمه کې د بریښنا یوه بله حرارتي فابریکه په یوه ساعت کې د ۴۳،۶ زره کیلو واټو په ظرفیت جوړه شوې وه، خو دکورنیو جګړو له کبله ویجاړه شوې وه، د هغې د سمون او بیارغونې قرارداد د سویزرلند د هیواد له Alston کمپنۍ سره شوی چې د دریم او څلورم توربین جوړول یې په پام کې دي.
باید و ویل شي چې د حرارتي بریښنا یو شمیر نورې پروژې هم زموږ په هیواد کې په نظر کې نیول شوې چې په دې لړکې د شبرغان د توربین د ګازنو د تولید پروژه یادولای شو.
دغه پروژه به د امریکې د متحده ایالاتو د پرمختیایي ادارې په مالي مرسته د ۱۰۰ـ۱۵۰ میګاواټو په ظرفیت په راتلونکې کې جوړه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرستندوی اضافي معلومات

(۳) جدول: په بیلابیلو حوزو کې د بریښنا د تولید د ظرفیت ویشنه

ګڼه	حوزه	ناصبه ظرفیت (په زروکیلو واټو)	سلنه
۱	کابل	۲۴۹,۲	۶۲,۹
۲	ننګرهار	۱۳,۹۶	۳,۵
۳	پلخمری ـ بغلان اوکندز	۲۲,۶۷	۵,۹
۴	مزارشریف ـ بلخ	۴۲,۸۲	۱۰,۸
۵	شبرغان	۲,۰۸	۰,۵
۶	هرات	۵,۳۹	۱,۳
۷	کندهار ـ هلمند	۴۳,۷۰	۱۱
۸	غزنی	۱,۰۴	۰,۳
۹	نورې حوزې	۱۴,۹	۳,۸
	ټول	۳۹۵,۹	۱۰۰

سرچینې: د اوبو او انرژۍ د وزارت راپور، د ۱۳۸۵ کال د تلې میاشت، ۳۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو و ویشل شي، هره ډله دې د حرارتي بریښنا په اهمیت او د یوې فابریکې په هکله خبرې وکړي او دخپلو خبرو پایلې دې نوروته و وایي.

پوښتنې

۱. د افغانستان د حرارتي بریښنا تر ټولو لویه فابریکه چیرې ده او له بریښنا څخه یې په کومو ځایو کې کار اخېستل کیږي؟

۲. په اوسني وخت کې د افغانستان د ډیزلي بریښنا د کوچنیو فابریکو نومونه واخلئ.

۳. دکابل د حرارتي بریښنا فعاله فابریکه چیرې او په کوم ظرفیت فعالیت لري او دکابل د بریښنا ټوله څومره برخه بشپړوي.

۴. دکابل د ختیځ د حرارتي بریښنا په هکله خپل معلومات و وایاست.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

ولې د اوبو د بریښنا پرځای له حرارتي بریښنا څخه کار اخلي او د اوبو د بریښنا او د حرارتي بریښنا بنیګنې له یو بل سره پرتله کړئ خپل معلومات په راتلونکي ساعت کې ټولګیوالوته و وایاست.

خوارلسم لوست

۲، ۴ د ډبرو سکاره او زموږ په هیواد کې دهغو کانونه

۲۷- شکل

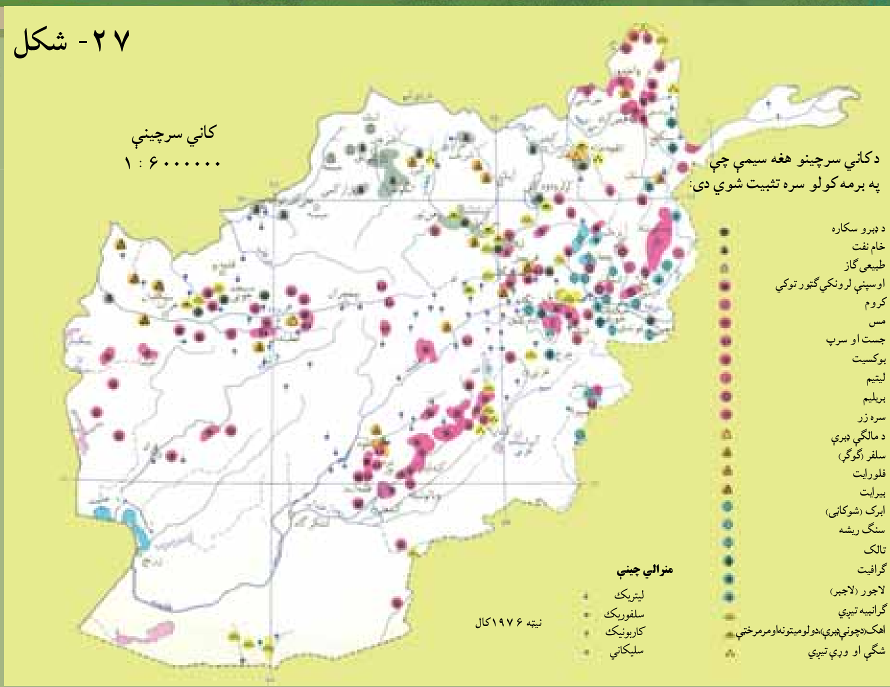

د افغانستان دکاني سرچینو (منابعو) نقشه وگورئ.　　دکانې منابعو (سرچینو) یوتصویر

د ډبرو سکرو زیرمې د افغانستان په کومو سیمو کې دي؟

د ډبرو سکاره د انرژۍ د تولید یوه مهمه سرچینه ده په تیره بیا په اوسني وخت کې چې د نفتو او گازو بیې مخ په لوړېدو دي، ډبرو سکاره د انرژۍ د تولیدونکې سرچینې په توگه یو څه ارزانه دي، نو ځکه یې اهمیت زیات دی. د ډبرو سکرو را ایستل له ډیر پخوا څخه په افغانستان کې معمول و.

د افغانستان د ډبرو سکرو د زیرمو په هکله څیړنې لومړی ځل په ۱۳۲۰ هـ . ل کال د هندي جیولوجیستانو د هیئات له خوا د کهمرد، اشپشتې، صوف درې او تاله او برفک په سیمو کې وشوې. له هماغه وخت څخه وروسته د ډبرو سکرو کارول ورو ورو پیل شول خو له دویمې نړیوالې جگړې څخه وروسته ترې کار اخیستل ډیر پراخه شول او کالنی تولید یې له ۱۲۰ څخه تر ۱۶۰ زرو ټنو پورې لوړ شو.

پرته له دې چې د هیواد په بیلابیلو سیموکې د ډبرو سکرو کوچنۍ زیرمې شته، په شمال کې د ډبرو سکرو ډیرې لوېې زیرمې دي چې پراخه سیمه یې نیولې ده. دغه سیمه له تخار څخه تر هرات پورې غځیدلې چې ۳۵ زره کیلومتره مربع کیږي. د افغانستان د ډبرو سکرو هغه اندازه چې په اشپشته، کرکر، بنگې (د خان اباد د ښار د جنوب په لس میلې کې)، کرخ، سبزکو او صوف دره کې تثبیت شوي دي، ۲۰۰ میلیونو ټنو ته رسیږي. د افغانستان د ډبرو سکاره ډیر غوره کیفیت لري او ډیر کار ورڅخه اخیستل کیدای شي. زموږ په هیواد کې له کانونو څخه د ډبرو سکرو د را ایستلو کار د سیمو د غرني حالت او د لارو د نشتوالي له امله یو څه ستونزمن او په لوړیو پړاوونو کې دي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو ځکه يې را ايستل او بيه ګرانه پرېوځي، خو سره له هغه هم د ډبرو سکاره د سون توکو په توګه لوړ ارزښت لري.
د افغانستان د ډبرو سکرو توليدات زياتره د کرکر او اشپشتي له کانونو څخه دي چې د ټول هيواد په سلو کې ۹۰ برخه جوړوي. د توليد شوو ډبرو سکرو څخه په سلو کې ۷۷ په صنعتي کارځايونو کې د سون او پاتې نور يې د کورونو د تودولو لپاره په کارېږي.
په افغانستان کې د ډبرو سکرو بيلابيل ډولونه شته چې ځينې سيمې يې په لاندې توګه ښودل کيږي:

۲۸- شکل

د ډبرو د سکرو دکان يو انځور

الف- د صوف درې د دبرو سکرو کان

د صوف درې کان د لرغونتوب او خپلو ځانګړتياوو له مخې د افغانستان د نورو سيمو پرتله لومړيتوب لري او په سمنګانو ولايت کې د ډبرو سکرو يو ډېر لوی کان ګڼل کيږي، زېرمې يې ۷۴ ميليونو ټنو ته رسيږي. ددغې سيمې د ډبرو سکرو کان لوړ جنسيت لري، تودوخيزه انرژۍ يې ډېره او د کاربن سلنه يې لوړه ده.
له دغو کانونو څخه لکه څنګه چې په کار ده، ګټه نه ده اخيستل شوې، لاملونه يې دادي چې يو خو له صنعتي مرکزونو څخه لرې دي او بل دا چې د ليږدولو وسايل محدود او امکانات په واک کې نشته دي.
ددغه کان يوه اندازه سکاره کابل ته ليږدول کيږي او پاتې نور يې د بلخ ولايت ته ځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب ـ د آشپشتې د ډبرو سکروکان

دغه کان د پلخمري د صنعتي ښار جنوب ته په ۱۱۰ کيلومتره واټن کې د بغلان ولايت د سيغان په دره کې واقع دی. له دو آب او ميخ زرين څخه ۲۰ کيلومتره واټن لري. ددغه کان د ډبرو سکاره د کميت او کيفيت له پلوه ډېر ارزښت نه لري، داځکه چې د طبيعي جوړښت له مخې پيچلي او د هغو د را ايستلو په برخه کې ستونزې شته. ددغه کان د سکرو زيرمې د ۵۰۰ زرو ټنو په شاوخوا کې اټکل شوې دي، خوبياهم له دې امله چې دغه کان د ښکاري درې د پخواني سړک ترڅنگ و، نو ځکه له ډيرې مودې راهيسې کار ورڅخه اخيستل کيږي. ددغه کان د ډبرو له سکرو څخه د دولتي ادارو، روغتونونو او کابل ښار لپاره کار اخيستل کيږي.

ج ـ د کرکر د ډبرو سکرو کان

د کرکرو کان د پلخمري ښار څخه لس کيلومتره ليرې جنوب ختيځ ته د کرکر له غره سره پروت دی. ددغه کان د ډبرو سکرو ټوله اندازه چې هر پوړ يې دوه يا درې متره پريړوالی لري ۱۵ ميليونه ټنه ښودل شوې ده. د سکرو جنسيت يې ښه او د کار اخيستو وړ دی. دغه کان په ۱۳۸۵ هـ .ل کال کې د غوري سمنټو له فابريکو سره يوځای خصوصي سکتور ته ورکړل شو چې له دغو سکرو څخه د غوري سمنټو د توليد لپاره کار واخيستل شي.

په ۱۳۸۷ هـ . ل کال کې د دغه کان له ۳۸۰۰ ټنو څخه زيات سکاره ايستل شوي دي. نوموړی کان د پلخمري صنعتي مرکزونو ته نژدې دی او له بلې خوا د کابل ـ کندز د لويې لارې په خوا کې دی، نو ځکه يې اهميت زيات دی او د هرې ورځې توليدات يې په منځنۍ توگه له ۳۰۰ څخه تر ۴۰۰ ټنو پورې کيږي.

له دغه کان څخه ايستل شوي سکاره د پلخمري د سمنټو جوړولو په فابريکه، بټيو او په کابل کې کارول کيږي.

د ـ د هرات د سبزک د مسجد چوبي د ډبرو سکرو کان

دغه کان د هرات ولايت شمال ختيځ کې د ۱۱۰ کيلومترو په واټن د سبزک غابني څخه لاندې د کرخ دسيند پورته خواته موقعيت لري، اکتشافي او ساختماني چارې يې د چکي متخصصينو په مرسته ترسره شوي، زيرمې يې ۹،۵ ميليونه ټنه ښودل شوي دي. دغه کان په ۱۳۸۶هـ . ل کې خصوصي سکتور ته وسپارل شو، کلنی توليد يې ۴۰ زره ټنه او کلني عوايد يې ۲۰ ميليونه افغانۍ دي. همدا اوس فعال او ترگټې اخيستنې لاندې دي. د دغې سيمې د ډبرو سکرو جنسيت غوره او لوړه تودوخيزه (حرارتي) انرژي لري. ددغه کان د ډبرو له سکرو څخه د هرات ښاروالي او فرقه کار اخلي.

همدا اوس د افغانستان د کانونو د وزارت په پاملرنې سره دسبزک د چوبي مسجد د ډبرو سکرو له کان څخه ديوې خصوصي کمپنۍ په مرسته کار اخيستل کيږي چې قرار داد يې د لسو کالونو لپاره اعتبار لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي، یوه ډله دې د هغو خېړنو او مطالعو په هکله خبرې وکړي چې هندي جیولوجیستانو د لومړي ځل لپاره په افغانستان کې د ډبرو سکرو په هکله ترسره کړي دي. او دویمه ډله دې د ډبرو سکرو د موجوده زیرمو په هکله خبرې وکړي او پایله دې یې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱ . د افغانستان د ډبرو سکرو د تثبیت شوو سیمو نومونه واخلئ.

۲ . د اشپشتې د ډبرو سکرو د ځانګړتیاوو په هکله معلومات ورکړئ.

۳ . د کرکر د ډبرو سکرو دکان موقعیت له جغرافیایي پلوه څه اهمیت لري؟

۴ . په افغانستان کې د ډبرو سکرو هغه تولیدات چې لوړه سلنه لري له کومو سیمو څخه ترلاسه کېږي سم ځواب په نښه کړئ:

الف . کرکر او اشپشته ب. د هرات سبزک ج. د صوف درې کان د. د هرات دکرخ کان

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زموږ په هیوادکې د ډبرو سکرو د را ایستلو په برخه کې د ستونزو په اړه او داچې دغه ستونزې او خنډونه په څه ډول باید له منځه یوړل شي، یوه مقاله ولیکئ او نورو ته یې واوروئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځلسم لوست
۲، ۵ نفت او گاز

۲۹- شکل

دیتیم تاق او جرقدوق دکانونو دگازي ځاگانو د ازمېښت او چمتوکولو پرانېستنه

له نفتو او گازو څخه څه کار اخېستل کېږي؟

نفت اوگازد تو دو خې او انرژي د تولید او سون توکي دي. زموږ د هیواد په بیلابیلو سیموکې یې زېرمې شته چې په لاندې توگه تر بحث لاندې نیول کېږي:

الف) نفت

نفت د سوځیدو وړ مایع ده چې تر ۱۸۰۰ مترو پورې د ځمکې په ژورو برخوکې موندل کېږي، ځینې وختونه د ځمکې لاندې فشار اوتو دو خې له امله پورته خواته را ځي او د ځمکې مخ ته را رسیږي. په میلیونونو کاله مخکې د ژوندیو ژویو او عضوي توکو پاتې شونې چې په یوه سیمه کې پراته وو، ورو ورو د کلونو په تیریدو سره تر خاورو او رسوبي پوړونو لاندې راغلي، چې د فشار او تو دو خې له امله یې د وخت په تیریدو سره بنه بدله شوې او نفت ورڅخه جوړ شوي دي. د نفتو د را ایستلو لپاره ژورې ځاگانې کیندل کیږي او ډیرې پریږې نل لیکې د نفتو ځاگانو ته ورننه باسي، په دې توگه خام نفت پورته خواته را وځي یا د پمپ په واسطه را ایستل کیږي. خام نفت تور رنگ لري، خو وروسته تر چاڼولو څخه یې په چنځای کې رنگ بنفش شي او اسانه سوځي.

زموږ د هیواد په ډیرو سیموکې د نفتو زیرمې شته چې شمال، لویدیځ او جنوب لویدیځ برخې

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې نيولي دي او مهم ولايتونه يې هرات، شبرغان، قلعه نو، ميمنه، کندز، تالقان، مزارشريف او نورډي. همدارنګه د هلمند په وادي او په کټواز کې هم د نفتو د زيرمو اټکل شوی دی.
نفت په ډيرو ځايونو کې کارول کيږي. دکورونو په روښانه کولو، د حمل ونقل په وسايلو، په صنعتي ماشينونو، کيمياوي صنايعو او ګڼ شميرنورو مرکبونو لکه مصنوعي ربړ جوړولو او نوروکې ورڅخه استفاده کيږي.
د هغو له فرعي مشتقاتو څخه د پلاستيک په جوړولو د عطرونو، رنګونو او ان دا چې د ځينو خوراکي توکو لکه مارګرين غوړيو په جوړولو کې کار اخيستل کيږي.

ب) ګاز

د ګازونو را منځته کيدل هم لکه د نفتو په شان د ژونديو ژويو د پاتې شونو څخه د عضوي موادو د ترسب او د تودوخې او فشار له امله او هغوته د هوا د نه رسيدلو له امله دي، چې بڼې يې بدلون موندلی او په ګاز بدل شوي دي.
ګاز د افغانستان يوه ډيره ارزښتمنه کاني سر چينه ده. دهغو لويې زير مې هم دهيواد دننه د لګښت لپاره او هم بهر ته د صادرولو لپاره لوړ ارزښت لري. په داسې حال کې چې د هيواد په بيلابيلو سيموکې دګازونو د پيدا کيدو امکانات شته، په اوسني وخت کې يې لويې زيرمې په خواجه ګوګردک، يتيم تاق، خواجه بولان او جرقدوق کې موندل شوي دي او همدا اوس ترګټې اخيستنې لاندې دي چې دلته به يې څو حوزې په لنډډول له نظره تيرې کړو:

۱. د خواجه ګوګردک د ګازو کان

دغه کان د شبرغان دښار شمال لويديځ ته د ۲۳ کيلو متروپه واټن پروت دی، دکيندل شوو څاګانو شميرېې ۵۲ دی. ټوله زيرمه يې ۴۶،۸ ميليارده مکعب متره ګاز اټکل شوی چې تر اوسه پورې يې ۴۴ ميليارده مکعب متره را ايستل شوی دی. همدارنګه په دغه سيمه کې ۱۰ ميليارده مکعب متره تريو (سلفر لرونکی) ګاز هم پيژندل شوی دی.

۲. د يتيم تاق د ګازو کان

دغه کان د شبرغان له ښار څخه ۱۸کيلو متره لرې ختيځ ته پروت دی. دهغه تثبيت شوې زيرمې ۲۰،۸ ميليارده مکعب متره ښودل شوي دي.
په ۱۳۴۱هـ ل کال کې يې په څلورمه څاه کې اور ولګيد چې د برمه کولو په حال کې وه. د دريوکلونو سوځيدلو په ترڅ کې يې ميليونو نه مکعب متره ګاز و سوځيد اوله لاسه ووت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳. د جرقدوق د ګازو کان

دغه کان د شبرغان له ښار څخه ۱۵ کیلو متره لیرې جنوب لویدیځ کې پروت دی، ۳۳ څاګانې یې ۲۲۰۰ متره په منځني ژوروالي کیندل شوي دي، ګاز یې تریو دی، ټوله زیرمه یې ۲۶ میلیارده مکعب متره ښودل شوې چې تر اوسه پورې یې ۱۵،۳۶۲ میلیارده مکعب متره را ایستل شوې ده.

۴. د خواجه بولان د ګازو کان

د شبرغان د ښار په ۳۰ کیلومتره ختیځ کې دی، د برمه کولو چارې یې په ۱۳۴۲هـ کې پیل شوي دي، تر یوګاز لري او زیرمې یې ۲،۵ میلیارده مکعب متره دي.
په پورتنیو سیموکې یې د ګازونو ټولې زیرمې ۱۲۰ میلیارده مکعب متره تثبیت شوي، چې له هغو څخه یې ۴۰ میلیارده مکعب متره خوږ ګاز او پاتې نور یې تریو یا سلفر لرونکی ګاز دی. د ګازو د صادرو لو لپاره د پخواني شوروي اتحاد تر پولو پورې د ۳۲ انچو په قطر اود ۹۷,۵ کیلو مترو په اوږدوالي یوه نل لیکه جوړه شوې وه. یوه بله نل لیکه د شبرغان له ښار څخه د مزار شریف د سرې او بریښنا تر فابریکې پورې ایستل شوې وه چې ۵۵ کیلومتره اوږ دوالی او ۱۲ انچه قطر یې درلود، دلیږ دولو وړتیا یې په یوه کال کې ۵۰۰ میلیونه مکعب متره وه.
مزارشریف ته یې دلیږ دولو موخه یې د مزارشریف دسرې او بریښنا له فابریکې څخه کار اخېستل وه چې په یوه کال کې یې ۱۰۵ زره ټنه یوریا سره تولیدوله او همدارنګه د مزارشریف د بریښنا د فابریکې په کار اچول و چې په یوه ساعت کې یې ۳۶ زره کیلو واټه بریښنا تولیدوله. داهم باید وویل شي چې په ۱۳۵۴ هـ ل. کال په افغانستان کې د درې میلیاردو مکعب مترو شاوخوا ګاز تولید شوی و چې له هغه څخه ۲۸۵۰ میلیونه مکعب متره یې بهر ته صادر شوی و او ۱۵۰ میلیون مکعب متره یې د هیواد د ننه لګول شوی و. په ځینو کلونو کې یې د ګاز له صادرولو څخه د هیواد په سلوکې ۴۰ د صادراتو ټول ارزښت تر لاسه کیده چې د افغانستان دتادیاتو د بیلانس په برخه کې یې پوره اهمیت درلود، همدارنګه په پام کې وه چې د سلفرو د جلاکولو په پروژه کې د جرقدوق په سیمه کې د سلفر لرونکي ګاز له ۲۶ میلیارده مکعب مترو څخه هم استفاده وشي. له طبیعی ګاز څخه په ډیرو ځایونو کې کار اخېستل کیږي، له دې پرته چې په پخلي او د کورونو په تودولو کې ور څخه کار ورکوي، د یوشمیر کیمیایي مرکبونو په جوړولو کې هم ګټور دی او د برېښنا د انرژي د تولید لپاره هم یوه ډیره ښه سرچینه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۴) جدول: په بیلابیلو کلونو کې د نفتو، ګاز او د ډبرو سکرو د ایستلو اندازې

کلونه	نفت(په ټن)	ګاز(په مکعب مترو)	د ډبرو سکاره(په ټنو)
۱۳۸۲	۸۵۰	۲۴۲۶۲۰	۳۵۱۰۰
۱۳۸۳	۱۴۶۹۰	۱۱۹۱۲۱	۳۳۷۳۰
۱۳۸۴	ــــ	۱۷۲۳۳۷	۳۳۱۱۰
۱۳۸۵	ــــ	۱۷۱۹۲۵	۳۴۹۲۰
۱۳۸۶	ــــ	۱۶۱۴۴۰	۲۴۲۷۰۰

دټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې دوه ډلې شي، لومړۍ ډله دې د افغانستان د نفتو د زېرمو او دویمه ډله دې د طبیعي ګاز په هکله خبرې وکړي او د خپلو خبرو پایله به نورو ته و وایي.

پوښتنې

۱. نفت څه دي؟
۲. د ګاز د پیداکېدو دسرچینو په هکله معلومات ورکړئ.
۳. نفت چیرته په کاریږي؟
۴. د افغانستان د ګاز د مهمو حوزو نوم واخلئ.
۵. د نفتو زېرمې د افغانستان په کومو برخوکې تثبیت شوي دي؟
۶. په افغانستان کې د طبیعی ګاز عمومی زېرمې په څومره اندازه تثبیت شوي دي؟
۷. سم ځواب په نښه کړئ:

الف) ۱۳۵ میلیارده مکعب متره ب) ۱۲۰ میلیارده مکعب متره

ج) ۱۱۰ میلیارده مکعب متره د) ۱۸۰ میلیارده مکعب متره.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د افغانستان د کانې سرچینو د نقشې له مخې یوه نقشه رسم کړئ او په هغې کې د ګاز او نفتو سیمې په ځانګړو نښو سره وښیئ او په راتلونکې ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپاړسم لوست

الف) د هیواد نفت لرونکی حوزې

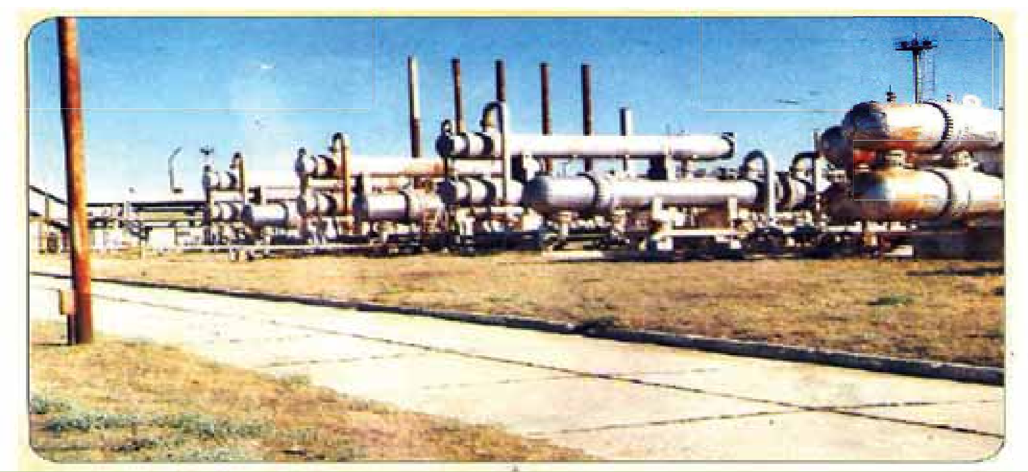

۳۰- شکل

د جوزجان ولایت د نفت او گاز دچانولو د فابریکې یو انځور

دنفتو زیرمې زموږ د هیوا په کومو برخوکې شته دي؟

په افغانستان کې د نفتو د زیر مو د تثبیت په هکله څیړنې په کمه اندازه په ۱۳۱۴ هـ ل. د افغاني او بهرنیو جیولوژیستانو له خوا د هیواد په بیلابیلو سیمو لکه د هیواد په شمال، لویدیځ، جنوب لویدیځ او جنوبي کې پیل شوې. د لومړي ځل لپاره په ۱۳۱۵ هـ ل. کال یوې امریکایي کمپنی د افغانستان په شمال کې نفت لرونکې شیل طبقې (د ختو او شگو له کیناستو څخه جوړېږي) وموندلې او وروسته بیا د هغو لازیاتې زیرمې په کتواز او د هلمند په وادي او د افغانستان په سهیل (جنوب) کې هم وموندل شوې. په ۱۳۳۳هـ ل. کال کې یوې سویډني کمپنی د نفتو د پلټنې چارې په منظمه توگه د سرپل په ولایت کې پیل او دپام وړ برېالیتوبونه یې ترلاسه کړل، خوله ۱۳۳۸ هـ ل. کال څخه وروسته د هغه موافقه لیک له مخې چې په همدې اړه له دې څخه دوه کاله مخکې په مسکوکې لاسلیک شوی و، د پخواني شوروي اتحاد د متخصصینو په مرسته د مزارشریف او اندخوی ترمنځ د افغانستان په شمال کې په ۴۶۰۰ مربع میله ساحه کې د نفتو د پلټنې چارې پیل شوې. ددغو څیړنو پایلو وښوده چې د هیواد په شمال کې د تخار له ولایت څخه د ایران ترپولو پورې د نفتو د زیرمو د شتوالي پراخه امکانات شته او د هغه په دوام د هیواد د جنوب په کتواز او ترلویدیځ پورې یې دقلعه نو. هرات، شبرغان،میمنې، کندز، تالقان، مزارشریف او نورو سیمو کې د نفتو زیرمې ترسترگو شوې. دهلمند په وادي، کتواز او د افغانستان په جنوبي سیموکې هم د نفتو زیرمې اټکل شوې، خو د پوره پانگې او د تجربه لرونکو فني پرسونلو د نشتوالي له امله د هغو منظم را ایستل تر اوسه پورې نه دي تر سره شوې. د نفتو یوازنی تثبیت شوې زیرمه په جوزجان کې ده چې په دې لړکې چې د انگوت زیرمه دیادولو وړ ده.

دلته د انگوت په گډون د نفتو یو څو کانونه در پیژندل کیږي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱. د انګوت د نفتو کان

د سرپل دښار څخه پنځه کیلومتره ختیځ کې دی چې د نفتو طبقې یې له ۱۱۰۰ څخه تر ۱۲۰۰ مترو پورې ترسترګو کیږي. جیولوژیکي زیرمې یې ۷،۱ میلیونو ټنه او د ایستل کیدو وړ زیرمې یې ۲،۰۶ میلیونو ټنو ښودل شوي دي.

۲. د آق دریا دنفتو کان: د سرپل څخه لس کیلومتره ختیځ کې دی، ټولې زیرمې یې ۱۲ میلونه ټنه دي. ثابتې او دګټې اخېستو وړ زیرمې یې څلور میلیونو ټنو څخه زیاتې اټکل شوي دي.

۳. د قشقري دنفتو کان: د سرپل جنوب ختیځ ته په ۱۲ کیلومتره واټن کې پروت کان دی جیولوژیکي زیر مې یې ۱۹،۶ میلیونه ټنه، د ایستلو وړ زیر مې یې ۶،۳۸۱ میلیونه ټنه نفت ښودل شوي دي.

۴. د زمرد سای د نفتوکان: د شبرغان دښار د جنوب لویدیځ په ۶۰ کیلو متری کې پروت دی. زیر مې یې ۹،۱۹ میلیونه ټنه او د ایستل کیدو وړ زیر مې یې ۳،۴ میلیونه ټنه او مه نفت دي.

په ۱۳۵۱ هـ ل. کال کې ویټېل شوه چې په دغه برخه کې یو کوچنی د نفتو چڼځای جوړشي،خو کله چې د آق دریا د زیرمو تولیدي ظرفیت نورهم زیات شو، ددغه چڼځای ظرفیت هم ۲۰۰ زرو ټنو ته لوړشو. البته د دغه د ودانۍ دکار له بشپړیدو وروسته به په راتلونکي کې د نفتو تولیدی ظرفیت نور لوړشي چې پرته له شکه به د هیواد دننه دیو شمیر اړتیاوو د پوره کیدو سربېره به د هیواد د تادیاتو په بیلانس کې هم ارزښت ولري.

په اوسني وخت کې د افغانستان د نفتو اړتیاوې له بهر څخه د هغو په واردولو سره بشپړیږي، په همدې ترڅ کې نفتوته د هیواد اړتیا ورځ په ورځ زیاتیږي، او د هغو نړیوالي بیې هم مخ په زیاتیدو دي.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په دوه کسیزو ډلو وویشل شي، د افغانستان د کاني سرچینو د نقشې او د لوست د متن څخه په کار اخېستو دې لاندنی فعالیت تر سره کړي:

۱. هغه سیمې چې هلته دنفتو زیر مې شته په ترتیب سره دې یې له شمال ختیځ څخه ترجنوب لویدیځ پورې لست کړي.

۲. ودې وایي چې کومو کمپنیو، په کومو برخوکې، څه وخت د نفتو د زیرمو د تثبیت لپاره څیړنې تر سره کړي؟

پوښتنې

۱. ولې تر اوسه پورې د افغانستان نفت په پراخه او منظمه توګه نه دي را ایستل شوي؟ توضیح یې کړئ.

۲. د نفتو زیر مې د افغانستان په کومو سیموکې دي، نوم یې واخلئ.

۳. د نفتو یو ازینۍ ثبت شوې زیرمه څه نومیږي او چیرته ده؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

ګرانو زده کوونکو یوه ورځپاڼه، مجله،کتاب یا انټرنټي پاڼه چې د افغانستان دنفتو د زیر مو د پلټنې یا سوداګرۍ په هکله معلومات ولري، ولولئ او د هغې اخځ په راتلونکي لوست کې خپل ښاغلي ښوونکي ته ښکاره کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوولسم لوست
۲، ۶ فلزات

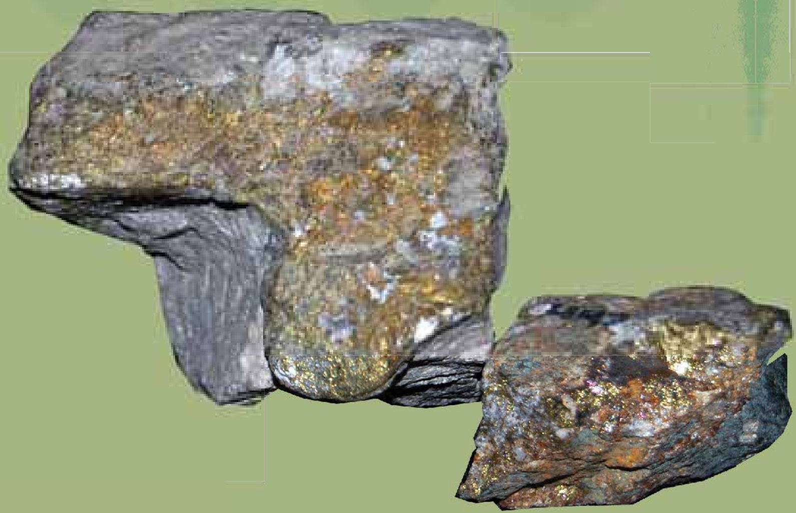

۳۱- شکل

د فلزاتو زیر مې د افغانستان په کومو سیموکې دي؟ په یوه ډېره کې د مسو آثار چې د لوګر له عینک څخه ترلاسه شویده.

انسانانو له ډېر پخوا څخه فلزات پیژندل او هغه یې کارول ، خوپخوا یې کارول محدود و. دهغو نښو له مخې چې په دې برخوکې شته، داسې څرګندیږي چې هغه لومړنی فلز چې انسانانو وپیژاند، مس او بیا وروسته اوسپنه وه. زموږ په هیوادکې دیو شمیر فلزاتو لکه مسو، اوسپنې سربو، کرومو، جستو او ګرانبیه فلزاتو لکه د سرو زر او سپینو زرو زیر مې او سر چینې شته چې د هریوه په هکله لنډ معلومات ورکول کیږي:

- **اوسپنه**: د اوسپنې زیرمې د افغانستان په لاندنیو برخو او سیموکې شته دي:

- د کندهار په خاکریز کې چې د زیرمواندازه یې ۸،۲۳ میلیونه ټنه ښودل شوی ده او د حاجیګګ کان.

- دهرات دغور یانو کان چې په ۱۳۸۸هـ ل کال کې یې له یوې ایراني کمپنی سره د پلټنې تړون شوی و.

- د بدخشان د سیاه درې کان چې اټکلي زیرمه یې له ۴۰ تر ۴۵ میلیون ټنو ده.

- د پغمان د ولسوالی د اوسپنې کان چې زیر مه یې ۱،۳۸ میلیون ټنو ته رسیږي.

- دجبل السراج د اوسپنې کان چې د زیر مو اندازه یې اته میلیونو ټنو ته رسیږي او د اوسپنې اندازه یې په سلوکې ۴۵ ښودل شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- **د حاجي ګک د اوسپنې کان**: د باميان د جنوب ختيځ په ۴۵ کيلو متره واټن کې پروت دی چې د خپل کيفيت او زيرمو له پلوه د سيمې يو ډير لوی او مهم کان شميرل کيږي. د اوسپنې زېر مې يې ۱،۸ ميليارده ټنه ښودل شوې دي او د اوسپنې سلنه يې ۶۳،۵ ښودل شوې ده. د کانونو د وزارت نوي شمېرې د دغه کان ثبت شوې زيرمې ۱۱۰ ميليونه ټنه او اټکل شوې زيرمې يې ۲۰۷۰ ميليونه ټنه ښودلې دي. د حاجي ګک د کان له زيرمو څخه د ګټې اخېستنې امکان شته خو د نومړو کانونو را ايستل زياتې اندازې پانګې ته اړتيا لري. په پام کې وه چې په ۱۳۸۸ هـ ل. کال کې يې ګټه اخېستنه خصوصي سکتورته وسپارل شي چې د راتلونکو پنځو –شپږو کلونو په ترڅ کې به يې چارې بشپړې او په کال کې به يو ميليون ټنه پولاد ورڅخه توليد او يو شمير هيوادو الوته به د کار زمينه برابره شي.

- **مس**: د افغانستان په لسو ولايتونو کې د مسو د کانونو ۱۲ زير مې شته چې له پروان څخه تر فراه او کندهار پورې يې پراخه ساحه نيولې ده. په دې کې د کجکي ترمنځ سيمې ډيرې مهمې دي.

- د مسو د طبقو کانونه په تغر، خورد کابل او ان د چهلستون په غرونو کې تر سترګو کيږي.

- د کابل په دربندکې (د عينک له کان څخه ۸- ۹ کيلو متره لري. په خطي بڼه د مسو کان پروت دی، د مسو اندازه يې په سلوکې ۰،۵۸ – ۱،۵۵ پورې ده. د زابل ولايت د مسوکان د کندلان په سيمه کې ثبت شوی دی چې د مسو اندازه يې په سلوکې ۰،۶۲ څخه تر ۱،۲ پورې ده، ټوله زيرمه يې له ۵ تر ۸ ميليونوټنو پورې اټکل شوې ده.

- **د لوګر د عينک د مسو کان**: د کابل ښار په جنوب ختيځ کې دی، اټکلي زيرمې يې څلور ميليونه ټنه او په دغه کان کې د مسو اندازه په سلوکې له ۱،۲ تر ۱،۵ پورې ښودل شوې ده. په عينک کان کې د مسو اټکل شوې زير مې له ۶ ميليونو ټنو څخه زياتې ښودل شوې دي. دکانونو د وزارت نو و شميرو دهغو تثبيت شوې زير مې له ۱۱ تر ۱۳ ميليونو ټنو مسو پورې ښودلې دي د داوطلبی له چارو وروسته يې په ۱۳۸۷هـ ل. کال کې له يوې چينايي کمپنۍ سره قرار داد لاسليک او په ۶۰ مياشتوکې به په ګټه اخېستنه پيل وکړي چې هر کال به تقريبا ۲۰۰ زره ټنه خالص مس توليد کړي.

- د مسو دکان زيرمې دهرات په شيدا، بادغيس، فراه، هلمند، کابل، غزني، باميانو، غوربند، اندراب بغلان او سرپل کې هم د ارزښت وړ دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

• **سره زر**: په افغانستان کې سره زر د هندوکش دو و خوا و وته په بیلابیلو سیموکې شته چې یوه پراخه ساحه یې د فیض آباد له شمال څخه په جنوب لویدیځ کې تر کندهار پورې نیولې ده.
مهم کانونه یې د بدخشان په یفتل او د غزني په مقر کې شته. د یفتل په سیمه کې د سروزرو او کوارتز د ډبرو څلور رګونه دي چې په هر ټن کاني تو کوکې یې له یو څخه تر ۸۵ ګرامو پورې سره زرشته دي.
- د سروزرو نورې زېرمې د قلات په زرکشانو کې شته چې د سروزرو اندازه یې په هر ټن کاني توکي کې له ۰,۵ څخه تر ۱۱ ګرامو پورې ده.
همدارنګه د کوکچې د سیند او د هغه د مرستیالانو په تګلورې کې په یوه پراخه ساحه کې سره زر شته چې د سرو زرو اندازه یې د شګې په هر مکعب متر کې په منځنۍ توګه تر ۳۹۴ میلي ګرامو پورې محاسبه شوې ده.
• **سپین زر**: د سپینو زرو زېرمې د پنجشیر (له عمرز څخه تر خاواک پورې)، دهرات سیم کوه او د بي بي ګوهر په سیمه او د کندهار په خاکریز کې شته چې پخوا به په نافني توګه ایستل کیدې، خو اوس ور څخه کار نه اخېستل کیږي.
• **د سربو او جستوکانونه**: زموږ په هیواد افغانستان کې د سربو او جستو کانونه هم شته چې په هغوکې د کندهار د بي بي ګوهر د سربو او جستو د کان نوم اخېستلای شو چې زېرمې یې ۲۱۱۰۰ ټنه جست او ۵۵۰۰ ټنه سرب ښودل شوي دي چې د هرات د چشت په سیمه یعنې دهرات او د پنجشیر د سیند د تګلورې ترمنځ سیمه کې یې پر مختیا موندلې او د هزاره جاتو د تولک او د غوربند د فرنجل سیمې هم په کې راځي.
• **د کروم د ډبرو کانونه**: د کروم د ډبرو دشتوالي نښې د خوست، میدان وردګو، د لوګر د محمد اغې او کلنګار او کندهار په سیموکې دیا دونې وړدي. د کانونو د وزارت نوې شمیرې د خوست د کرومو د ډبرو د ایستلو منځنۍ کلنۍ اندازه ۷۳۰۰۰ ټنه ښودلې ده چې په ۱۳۸۶ هـ ل. کال کې یې له یوې کمپنۍ سره قرار داد شوی و خو اوس د امنیتي حالت د خرابوالي له امله نه ایستل کیږي.
د میدان وردګ ولایت دکرومایت د کان منځنۍ کلنۍ اندازه له ۴۰۰۰۰ ټنو څخه زیاته ښودل شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۲- شکل

دټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په پنځو ډلو وویشل شي، د لوست د متن او دافغانستان دکانونو د نقشې په لوستلو دې لاندې فعالیت تر سره کړي او دخپل کار پایله دې په ټولګي کې و وايي:

لومړۍ ډله : د اوسپنې دکانونو د سیمو نومونه واخلئ او د نقشې پر مخ یې وښیئ.

دویمه ډله : د سروزرو دکانونو د سیمو نومونه واخلئ او دنقشې پر مخ یې وښیئ.

دریمه ډله : د سپنو زرو دکانونو د سیمو نومونه واخلئ او دنقشې پر مخ یې وښیئ.

څلورمه ډله : د مسو دکانونو د سیمو نومونه واخلئ او دنقشې پر مخ یې وښیئ.

پنځمه ډله : د سربو دکانونو د سیمو نومونه واخلئ او دنقشې پر مخ یې وښیئ.

پوښتنې

۱- زموږ په هیوادکې څو ډوله فلزات شته، نومونه یې واخلئ.

۲- د اوسپنې کانونه د افغانستان په کومو سیموکې دي او د هغو ډیر مهم کان کوم یو دی ؟

۳- د لوګر عینک د مسو دکان په هکله معلومات ورکړئ.

۴- د سربو او جستو زیرمې زموږ دهیواد په کومو سیموکې دي نوم یې واخلئ.

۵- موږ په هیوادکې د سپینو زرو زیرمې په کومو برخوکې تثبیت شوي دي نوم یې واخلئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د فلزاتو د لوست متن او دکانونو نقشه ولولئ او په راتلونکې ساعت کې یې د هغو د مهمو ټکو په هکله معلومات ورکړئ.

اتلسم لوست

دفلزاتو دکانونو اقتصادي اهمیت

۳۳ - شکل

د عینک د میسو دکان د پروژې پرانستیل

له فلزاتو څخه څه کار اخېستل کیږي؟

لکه څرنګه موچې په تیر لوست کې ولوستل او جیولوژیکی څیړنو ښودلې ده، زموږ دهیواد په ډیرو برخو کې، د فلزاتو کانونه شته. دغه کانونه دهیواد په اقصادکې د اهمیت وړدي. افغانستان د فلزی زیرمو دلرلو له مخې یو بډای هیوادګڼل کیږي. د هیواد فلزي زیرمې د پانګې اچونې، د تخنیکي وسایلو، د فني پرسونل او هیواد دننه او بهر د خرڅلاو د بازار په چمتو کیدو سره په پراخه اندازه را ایستل کیدای شي.

فلزات ځانګړی اقتصادي ارزښت لري. دکرنې، سوداګري، تخنیک او د ژوند دنورو چارو په برخوکې د اقتصادي فعالیتونو پر مختګونه، د فلزي صنایعو له پر مختیا سره اړه لري. فلزي زیر مې دیوه هیواد دصنعتي کیدو، د خلکو د ژوند دکچې دلوړیدو او داقتصادي پر مختیا لپاره یو مهم ضرورت دی. ښکاره خبره ده چې دیوه هیواد د صنایعو بنسټ او شمزۍ د فلزاتو په زیرمو او د اوسپنې ویلی کولو پورې اړه لري. هغه هیوادونه چې د اوسپنې د ویلي کولو فابریکې نه لري، باید د ماشینونو د پیرودلو لپاره زیاتې پیسې ولګوي، نوله دې امله د بټیو او د اوسپنې دویلې کولو د فابریکو جوړول دیوه هیواد د اقتصاد مهمه برخه جوړوي. هیوادونه باید دفلزي صنایعو درامنځته کولو لپاره هلې ځلې وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دافغانستان په شان ديوه هيواد لپاره د فابريكو جوړول، چې پوره اندازه خام توكي لري، يو اقتصادي او مهم كار او د هيواد داقتصادي بنسټ په پياوړي كولو كې ډيرګټور دي؛.

د فلزاتو ځانګړ تياوې له اقتصادي پلوه ارزښت لري چې په بيلابيلو برخوكې ورڅخه كار اخيستل كيداى شي: ځينې فلزات د زنګ ضد ځانګړ تيا ولري لكه قلعي، سرب او نكل. له سرو زرو څخه د ګاڼو او پولي واحد د پشتوانې په توګه په بانكونو كې كار اخېستل كيږي. له سپينو زرو څخه په نقره يې مسكوكانو او ګاڼوكې كار اخېستل كيږي. اوسپنه د تخنيكي وسايلو د جوړولو او نور فلزات لكه مس، سپين زر او المونيم چې د بريښنا او تو دوخې دليږدولو وړتيالري، ځينې نورله يو شمير نورو فلزاتو سره د تركيب كيدو ځانګړ تيالري، دبيلګې په توګه د مسو او جستو له ګډولو څخه برنج تر لاسه كوي او دسماوارونو، چلمچي ګانو، د دروازو په دستګيرونو او د نورو برنجي وسايلو په جوړولو كې ور څخه كار اخلي.

نو ځكه فلزات ځانګړى اهميت لري او د دروازو، كړكيو، كټونو، ميزونو، چوكيو، د ماشينونو په پرزو، د فابريكو په جوړولو او دلوښو په جوړولو كې ورڅخه كار اخېستل كيږي.

د ټولګي دننه فعاليت

زده كوونكي دې څو ډلې شي: هره ډله دې دفلزاتو په اقتصادي ارزښت خبرې وكړي او د خپلو خبرو پايلې دې نوروته ووايي.

پوښتنې

١- ولې فلزات زيات اهميت لري؟

٢- سره زر د نورو فلزاتو په پرتله كومه ښيګڼه لري؟

٣- له فلزاتو څخه دڅه ډول وسايلو په جوړولو كې كار اخېستل كيږي؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

د لوست دمتن په لوستلو سره دفلزاتو د اقتصادي اهميت په هكله فكر وكړئ او په راتلونكو لوستونو كې دهغو په اړه خپلو ټولګيوالو ته معلومات وركړئ.

۷، ۲ د ودانۍ د ډبرو کانونه

د ودانیو د ډبرو کان د هیواد په کومه برخه کې دی؟

افغانستان یو غرنۍ هیواد دی، د تعمیراتي ډبرو د منابعو له پلوه ډیر غني دی، چې له ډیرې پخوا زماني راهسې په ودانیو کې کارول کیږي، په لاندې ډوله:

الف: **دګرانیت** Granite (**خارا**) **ډبرې**

دا ډول ډبرې له اورغور ځوونکو ډبرو سره یو ځای نه وځي. دا ډبرې له درو منرالونو جوړې شویدي فلد سپار،مایکا او کوارتز، چې ښې نمونې یې دده دانا تر څنګ غرونو او نورو غرنیو سیمو ډبرو لکه سالنګونو کې تر لاسه کیږي. دا ډبرې د تراکم او سختوالي له امله د ودانیو په زینو، تهدابونو یا بنستونو او د سړکونو په فرش کې کارول کیږی.

ب : **بزلت** Basalt

دا هغه پرې کوونکي بهرنۍ او د لا وا موادو پاتې شوي ډبرې دي، چې د اورغورځوونکو یعنې د آتشفشان غرونو په لمنو کې شتون لري. د افغانستان په اکثره غرنیو سیمو کې پریمانه پیداکیږي. ددې ډول ډبرو مهم منرالونه عبارت دي له: پیروکسین، فلد سپار، الیوین او ځینې فلزي منرالونه دي. دا ډبرې په ځانګړې اًب او هواکې پر لویو او وړو ټوټو ماتیږي او دودانیو په تهدابونو کې کارول کیږي.

ج: **متحوله**: یا تغییر منونکې ډبرې، چې په دریابونو کې له رسوپ او آهکي ډبرو څخه رامنځ ته کیږي. د وخت په تیریدو فشار او تودو خې له امله په مرمرو بدلیږي، ددې ډبرو ذخیرې زموږ په هیوادکې ډیرې دي، دشکو او رسوب له امله جوړیدونکې ډبرې په کلکو ډبرو بدلیږي. چې هغه هم په زیاته کچه کارول کیږي.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library